

ОСМАНОТУРСКИ ДОКУМЕНТИ
ОТ ФОНДА НА ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ „ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР ФОЛ“,
ГР. МАЛКО ТЪРНОВО

Сборникът е реализиран в рамките на проект
„Иновативен модел за изследване и социализация
на странджанското книжовно-документално културно наследство“,
ДН05/5 от 14.12.2016 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“,
Министерство на образованието и науката на Р България.

Тази книга или части от нея не могат да бъдат размножавани,
разпространявани и копирани без писменото разрешение на издателя.

© доц. д-р Християн Атанасов, съставител, въведение и анотации, 2018
© Антоанета Сърневска-Иванова, графичен дизайн и корица, 2018

© Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2018
ISBN 978-619-185-333-5

**ОСМАНОТУРСКИ ДОКУМЕНТИ
ОТ ФОНДА
НА ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ „ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР ФОЛ“,
ГР. МАЛКО ТЪРНОВО**

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2018

Обяснителна бележка

Представените в сборника в аотиран вид османотурски документи са част от фонда на Исторически музей „Проф. Александър Фол“, гр. Малко Търново. Те съдържат изключително разнообразна информация за миналото на българите от Странджанския край и са повече от показателни за техния бит, семейно положение и имуществено състояние по онова време.

Популяризирането на тези непубликувани до този момент документи ще позволи на всички заинтересувани от проблематиката да се запознаят по-подробно с историята и културата на българина от края на XIX и началото на XX век.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	7
ОПИС НА ОСМАНОТУРСКИТЕ ДОКУМЕНТИ, съхранявани във фонда на Исторически музей „Проф. Александър Фол“ в гр. Малко Търново.....	25
СПИСЪК НА АНОТИРАНИТЕ ДОКУМЕНТИ	87
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ОСМАНСКИ ГОДИШНИЦИ (САЛНАМЕТА)	91
БИБЛИОГРАФИЯ	93

ВЪВЕДЕНИЕ

Ако следва да посочим еднозначно кои извори представляват най-голям дял от документацията, посветена на българската история преди Освобождението през 1878 г., то без никакви колебания може да заявим, че това са османотурските. Освен в количествено тези източници са изключително полезни и в качествено отношение. Те представляват огромен обем от информация, чието пълно запазване, съхранение, разкриване, обнародване, популяризиране и осмисляне тепърва предстоят за българските историци, краеведи, лингвисти, архивисти, музейни работници и т. н. Достатъчно е само да напомним, че българските земи са били под властта на султаните около пет века и през това време османските писари и бюрократи са изписали стотици хиляди и дори милиони страници с данни за живота, бита, икономиката, политическите амбиции, революционните и бунтовните прояви на българското население. Поради това тези документи, подобно на гръцките и латинските, които са обнародвани от немалък брой български медиевисти, също са обект на голям научен интерес. Неслучайно една от най-престижните поредици на Българската академия на науките, посветена на публикуването на документи за българската история, им дава широка гласност.¹

Тук също ще направим известен принос в тази посока, доколкото ще представим на българската историческа наука, в аотиран вариант, османските документи, съхранявани във фондовете на Историческия музей „Проф. Александър Фол“, Малко Търново.² Общо пускаме в употреба 64 документа (60 оригинални и 4 ксерокопия), изписани на османотурски език, които имат потенциала да се окажат важни за изследване на микроисторията на Малко Търново и неговия район, без да сме първите, и надяваме се, не и последните изследователи, посве-

¹ Само като пример за обнародването на османотурска документация ще посочим многотомното издание на БАН „Турски извори за българската история“. Също и последния том от поредицата, издаден вече от Държавна агенция „Архиви“, вж.: **Турски** извори за българската история. Архивите говорят, кн. 13, С., 2001. Иначе разполагаме с огромен обем издадени такива документи, но те няма да бъдат представени подробно тук, доколкото не са пряк обект на настоящия опис.

² За музея вж.: <https://tripsjournal.com/zabelezhitelnost/istoricheski-muzey-prof-aleksandar-fol-malko-tarnovo> (10.06.2018 г.).

тили се на тази нелека задача.³ Особено полезно в случая е, че се дава гласност на документи, които се съхраняват в музейна, а не в архивна институция. Известно е, че поради някои пропуски в българското законодателство има доста несъответствия при работата с документи, които се съхраняват в архивите, музеите, библиотеките, читалищата и други културни средища. Така, ако българските учени имат някаква по-обобщена представа за количеството запазени документи, посветени на османския период и Българското възрождане, които се съхраняват в българските библиотеки (например Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“) и в системата на държавните архиви (има се предвид Държавна агенция „Архиви“), то същото не може да се каже за богатите документални сбирки на музеите. Те като цяло остават „изолирани“ от интереса на историците и са познати на по-тесен кръг музейни специалисти или изследователи, интересувачи се от точно определен регион и период и поради това проучвали архива на съответния музей.⁴ Поради това настоящият опис, без да е пионерски, доколкото има и по-ранни подобни публикации, ще представи османското документално наследство, съхранявано във фонда на един местен исторически музей. Дано това да е само началото и в бъдеще подобни описи, а защо не и публикации на цели документи, съхранявани в музеите, да станат по-честа практика на българските учени.

Ще напомним, че в България се съхранява третият по големина османски архив в света след архива в Истанбул и този в Кайро. Това е ориенталската „колекция“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“⁵, която е и най-голямата архивна сбирка с такива документи за България. Описите и цялостните преводи на документи, съхранявани в този архив, са добре известни и многократно цитирани в българската ис-

³ **Райчевска**, Цв. Османотурски документи за Странджанския край. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 55, 1988, с. 283 – 293. За тази публикация ще стане дума специално по-нататък, доколкото, без да сме напълно сигурни, част от документите, анотирани тук, са описани и в нея, но с много грешки и са записани под други сигнатурни номера, които не отговарят на реалността в момента (т. е. не могат да влязат в научен оборот). Тези „разминавания“ може да имат и друго обяснение, което ще посочим.

⁴ За спецификите на музейната мрежа и работата в нея с исторически документи вж.: **Бонева**, В. Обществено достояние: отново за статута и състоянието на архивните документи в българските музеи. – В: *Архивен преглед*, кн. 2, 2013, с. 23 – 34.

⁵ Вж.: **Колева-Звънчарова**, М. Третият по големина и значимост в света османотурски архив: Проблеми и задачи. – В: *Архивен преглед*, кн. 2, 2016, с. 86 – 89; също и по-подробните изследвания: **Иванова**, Св. Историята и съвременното състояние на колекция сиджли в Ориенталски отдел на НБКМ. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 74, с. 3 – 32; и особено: **Иванова**, Св. Комплектуване, формиране и разкриване на сбирките на Ориенталския отдел на НБКМ (към Пътеводител на Ориенталския отдел на НБКМ). – В: *Известия на държавните архиви*, 2002, бр. 79, с. 3 – 49.

торическа наука.⁶ Публикувани са и обзорни статии за документите, отнасящи се до отделни градове и региони, например Белградчик⁷, Габрово⁸, Елхово⁹, Карнобат¹⁰, Ловеч¹¹, Плевен¹², Свиленград¹³ и други.¹⁴

Като второ по големина хранилище (за рамките на България), в което се съхраняват османотурски документи, може да се посочи Централният държавен архив и като цяло системата на държавните архиви. Документалното богатство на тези институции, намиращи се под „шапката“ на Държавна агенция „Архиви“, от гледна точка на османотурските източници, съхранявани в тях, е представено на науката и като обобщени данни¹⁵, и като отделни фондове¹⁶, и например, цялост-

⁶ Например **Опис** на османотурски документи за занаяти и търговия (XVI – XIX в.). Ред. Ст. Андреев, съст. А. Велков, П. Груевски, Св. Иванова, М. Михайлова-Мръвкаророва, Н. Робев, Ем. Силянова. С., 1993; **Radushev, E., Sv. Ivanova, R. Kovachev.** Inventory of Ottoman Turkish Documents about Waqf, Preserved in the Oriental Department at the St St Cyril and Methodius National Library. Part 1 – Registers. Sofia, 2003; **Турски** извори за българската история (ТИБИ), Т. 2. С., 1960; и много други. За обобщение вж.: **Стоянов, В.** Изследване и обнародване на османотурски документални извори за историята на България. – В: **България** през XV–XVIII в. Историографски изследвания. Т. I. С., 1987, с. 276 – 308; **Грозданова, Е.** Българската османистика на границата между две столетия – приемственост и обновление. – В: *ИПР*, 2005, кн. 2–3, с. 98 – 157; за някои затруднения при работата с османски документи вж.: **Али, Св.** Проблеми на разкриването на дефтерите от фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: *Библиотека*, год. XXIII (LXII), кн. 6, 2016, с. 131 – 149.

⁷ **Силянова, Е.** Османотурски документи от XIX век за Белградчишката каза и Белградчик в Ориенталския отдел на НБКМ. – В: *ИНБКМ*, т. 22 (28), 1996, с. 587 – 594.

⁸ **Калицин, М.** Османотурски документи за Габрово и Габровско в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 1, 1975, с. 111 – 112.

⁹ **Грозданова, Е.** Документи за Елхово и Елховския край в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 6, 1977, с. 73 – 78.

¹⁰ **Грозданова, Е.** Османотурски документи за Карнобат и Карнобатско в Ориенталския отдел на Народна библиотека „Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 3, 1975, с. 58 – 67.

¹¹ **Калицин, М.** Османотурски документи за Ловеч и Ловчанско в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 6, 1975, с. 63 – 70.

¹² **Калицин, М.** Османотурски документи за Плевен и Плевенско в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 4, 1973, с. 55 – 59.

¹³ **Добрева, М.** Свиленград и неговият хинтерланд според османски документи, съхранявани в Ориенталския отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: **Свиленград** и регионът от древността до новото време. Сборник с доклади от Първата общинска научна конференция, 3.X.2011 г., Свиленград. Общински исторически музей – Свиленград. [2012], с. 50 – 85.

¹⁴ **Грозданова, Е., Ст. Андреев.** Османотурски документи за южното българско Черноморие и прилежащия му район (във фонд Поморие на Ориенталския отдел на НБКМ). – Във: *Векове*, кн. 6, 1980, с. 80 – 89.

¹⁵ Много добро обобщение прави архивистът Йордан Желев, който изчислява общия брой на документите, съхранявани в системата на държавните архиви, на повече от 100 000. Вж.: **Желев, Й.** Османотурските документи в българските държавни архиви. Състояние и перспективи. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 93, 2007, с. 337 – 353.

¹⁶ Вж.: **Иванова, З., Хр. Атанасов.** Османотурски документи във фонда на Българската ек-

но или частично, за отделни териториални архиви – като Пловдив¹⁷, Смолян¹⁸, Добрич¹⁹ и други.²⁰

Така че извън тези две по-големи хранилища на османски документи (НБКМ и ДАА) следва да се опитаме да представим и други подобни „колекции“. Прочее в това отношение до момента има немалко свършена работа. Така местни сбирки, които не са се съхранявали в системата на държавните архиви, също са били обект на интерес от страна на български учени. Само като пример ще посочим публикацииите на османистите Диаманди Ихчиев за Рилския манастир²¹, Елена Грозданова, която популяризира документи от архивната сбирка на „Кабинета по краезнание“ на гр. Белово²², и други.²³

Настоящият опис може да бъде причислен към тази група публикации: на османотурски документи, които се съхраняват в местни музейни сбирки, и както вече споменахме, негов обект са архивните материали от фонда на Историческия музей на Малко Търново.

зархия (Ф. 246 К), Оп. 11. Известия на държавните архиви, 2018, под печат. В този опис са включени няколко хиляди документа на османотурски език. Той може да се използва, в по-съкратен вариант, и на сайта на Държавна агенция „Архиви“, през Информационната система на държавните архиви (ИСДА).

¹⁷ В средата на 90-те години на ХХ век е издаден каталог на османотурските документи, съхранявани в Пловдивския държавен архив, вж.: **Османо-турски документи** в Държавен архив – Пловдив (1720–1921). Каталог на документи. Съст. Ал. Маринов. Пловдив, 1995.

¹⁸ Част от документите, съхранявани в този държавен архив, са обнародвани в каталог: **Османо-турски документи**, в Дирекция „Окръжен държавен архив“ – Смолян. Ч. 1 (1694 – 1918). Прев. и съст. Цв. Стайкова. С., 1980.

¹⁹ Два кадийски регистъра, съхранявани в Добричкия държавен архив, превежда и публикува известният османист Страшимир Димитров, вж.: **Османски извори** за историята на Добруджа и Североизточна България. Съст., прев. и ред. Стр. Димитров. С., 1981; други подобни регистри от Добрич са дигитализирани и напълно достъпни на сайта на Държавна агенция „Архиви“, вж.: сайта на държавните архиви, линк към „Особено ценни и уникални документи“: <http://www.archives.government.bg/> (10.06.2018 г.).

²⁰ Ориенталистката Стоянка Кендерова например публикува документи, които понастоящем са в Шуменския държавен архив, вж.: **Кендерова**, Ст. Три документа на османотурски език за църквата „Св. Георги“ в Трявна. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 88, 2005, с. 308 – 319.

²¹ **Ихчиев**, Д. Турските документи на Рилския манастир. С., 1910; вж. и: **Желев**, Й. Османотурски документи за Рилския манастир, издирени и преведени от Борис Недков. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 107, 2014 [2016], с. 172 – 286.

²² Ще уточним, че понастоящем не ни е известно къде се намира въпросният архив и дали не е предаден за съхранение на държавните архиви. **Грозданова**, Е. Османотурски документи от архивната сбирка на гр. Белово за историята на населението от Родопския край. – В: *Родопски сборник*, 5, 1983, с. 269 – 286; **Грозданова**, Е. Новоиздирени османотурски документи за историята на Беловския край през XVII – XIX в. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 49, 1985, с. 205 – 218, и други.

²³ **Райчевска**, Цв. Османотурски документи за Странджанския край..., с. 283 – 293.

МАЛКО ТЪРНОВО И НЕГОВАТА ОКОЛНОСТ В ОСМАНОТУРСКИТЕ ДОКУМЕНТИ НА МАКРО- И МИКРОНИВО

Преди да направим кратко представяне на самите източници и да приложим техните анотации, ще отделим известно внимание в исторически план на градчето Малко Търново (изписвано на османски като *Tirnova* или *Tirnovacık*) и неговия хинтерланд. Тук няма да правим изчерпателен историографски обзор на публикациите, посветени на историята на този регион за времето на Българското възрождане и след това, до началото на Балканските войни. Подобни истории има писани и публикувани.²⁴ Ще се опитаме да представим от макрониво града чрез османските статистически годишници (т.нар. салнамета, *salname*), нещо, което не е правено до момента.

Такъв подход ще подчертае извороведския характер на публикацията – няма да навлизаме целенасочено в историята на града и региона. Ще ни позволи и да опишем най-обобщения тип извори за историята на късната Османска империя, Одринския вилает (към който спада градът) и самото Малко Търново.²⁵ Ще ни даде възможност, представяйки града и околността му от макропоглед, впоследствие да го видим през погледа на анотирания в описа документи, вече от микрониво.

Направеното тук представяне на Малко Търново се базира на 19 тома салнамета.²⁶ Те са ползвани през електронната библиотека на

²⁴ На български език вж.: **Попаинов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина: Антропо-географски и исторически проучвания. Бургас: Малкотърновска дружба странджански край, 1939; **Грозданова**, Е., Ст. **Андреев**. Османско-турски документи за южното Българско Черноморие и прилежащия му район...; **Райчевски**, Ст. Принос към етническата и демографска характеристика на Странджа (от края на XV в. до 1878 г.) – В: *ИМЮИБ*, Т. XI, 1988, с. 73 – 86; От по-новата турска историография не можем да пропуснем статиите на Hümnet Kanal, пряко посветени на санджака Лозенград, според данните от османските салнамета от края на XIX век. В тях има доста информация специално за околията Търново: **Kanal**, H. Salnâmelere Göre 19. Yüzyıl Sonlarında Kırkkilise (Kırklareli) Sancağı. – In: *Tarih Okulu Dergisi* (TOD), Haziran 2016, Yıl 9, Sayı XXVI, s. 145 – 171; също и: **Kanal**, H. II. Abdülhamid Döneminde Kırkkilise (Kırklareli) Sancağında Eğitim ve Öğretim. – In: *OTAM*, 41/Bahar 2017, s. 107 – 144.

²⁵ За този тип източници по отношение на Кърк Килисе (т. е. Лозенград), вж. **Стоянова**, Д., Хр. **Атанасов**. Сведения за българите в Лозенград, в периода 1870 – 1900 г. (преглед на османските статистически годишници). – В: **Съвременни** стратегии и иновации в управлението на знанията. София: За буквите – О писменехъ. 2017, с. 55 – 63.

²⁶ *Salname-i Vilayet-i Edirne*, sene 1287: defa 1; *Salname-i Vilayet-i Edirne*: sene 1288, defa 2; *Salname [-i Vilayet-i Edirne]* 1290: defa 4; *Salname-i Vilayet-i Edirne*: sene 1291, defa 5; *Salname-i Vilayet-i Edirne*: sene 1292, defa 6; *Edirne Salname [Mali]* sene 1293, [Hicri] sene 1294, defa 8; *Salname-i Vilayet-i Edirne*, defa 9: sene 1300; *Salname-i Vilayet-i Edirne*: 1301 sene-i Hicriyesine

Университета в Мармара, където са достъпни напълно безплатно за изследователите след регистрация.²⁷

Само ще отбележим, че към този момент на науката са известни следните типове салнамета: общодържавни (*devlet*) и областни (*vilayet*) статистически годишници, книги на отделни министерства и т. н. Използваните тук попадат в категорията на османските областни (вилаетски) салнамета. Периодът, който хронологически обхващат въпросните годишници, е от 1287 до 1316 г. по хиджра, както е записано в самите документи²⁸, или от 1870/1871 г. до 1898/1899 г., което съвпада в общи рамки като време с аотираните по-долу османотурски източници, съхранявани в Историческия музей на града. Всички салнамета са изписани на османотурски език – на арабица, и по всяка вероятност са издадени от печатницата на Одринския вилает. По-късните подобни годишници, публикувани по време на Турската република, са печатани на латиница.²⁹

И така, какво ни показват тези източници? Още първият том от 1287 г. (1870/1871 г.) представя град Малко Търново като част от каза (*kaza*, т. е. околия) Визе³⁰, спадаща към санджака (*sancak*, т. е. област) Текфурдаг³¹, подведомствен на Одринския вилает (*vilayet*, т. е. провинция). Във въпросната година градът е приютявал само две османски длъжностни лица – мюдюра (*müdür*, т. е. градския управител) Абдуллах ага и писаря (*kâtip*) Шевки ефенди.³²

От салнамето от 1290 г. (1873/1874 г.) разбираме, че Търново е център на нахия (*nahiye*, т. е. община), която отново е спадаща към казата Визе и саджака Текфурдаг.³³ В същия документ е публикуван и списък на сели-

mahsusdur, defa 10; 1302 sene-i Hicriyesine mahsusdur, salname-i Vilayet-i Edirne: defa 11; Salname-i Vilayet-i Edirne: 1304 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 13; Salname-i Vilayet-i Edirne: 1305 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 14; Salname-i Vilayet-i Edirne: 1307 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 16; Salname-i Vilayeti Edirne: 1308 sene-i Hicriyesine mahsus defa 17; Salname-i Vilayet-i Edirne: defa 18, 1309 senesine mahsusdur; Salname-i Vilayet-i Edirne: defa 19, 1310 sene-i Hicriyesine mahsus; Salname-i Vilayeti Edirne: 1310, yirminci defa; Edirne Vilayeti Salnamesi: 1311, yirmi birinci defa olarak; Edirne Vilayeti Salnamesi: 1312, yirmi ikinci defa olarak; и: 1316 Salname-i Vilayet-i Edirne: yirmi altıncı defa olarak.

²⁷ Вж. следния интернет адрес (9.06.2018 г.): Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı (<http://katalog.marmara.edu.tr/yordambt/yordam.php?>).

²⁸ Понякога е отбелязвана и османската финансова година заедно с тази по хиджра.

²⁹ **Sertoğlu**, М. Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 1958, s. 280–282.

³⁰ Дн. гр. Виза (*Vize*), Р. Турция.

³¹ Дн. гр. Текирдаг (*Tekirdağ*), Р. Турция.

³² Salname-i Vilayet-i Edirne, sene 1287: defa 1, s. 104; Salname-i Vilayet-i Edirne: sene 1288, defa 2, s. 106; по-късно писар става и някой си Петро ефенди, вж.: Salname-i Vilayet-i Edirne: sene 1291, defa, s. 94.

³³ Salname [-i Vilayet-i Edirne] 1290: defa 4, s. 150.

щата, спадащи към околията, в който фигурират и по-големите градове (*belâd*), градчета (*kasabat*) и села (*kura*). От него става ясно, че жителите на Търноваджък (*Tirnovacık*, т. е. Малко Търново, както споменахме, в документите градът е изписван и така, но по-често само *Tirnova*, т. е. Търново) плащат 108 916 гроша данък за дребния добитък (*resm-i aġnam*), децятъци (*bedel-i ařar*) 96 500 гроша, военен данък (*bedel-i askerî*) 36 675 гроша и вероятно друг годишен данък (*vergü-i senevî*) в размер на 75 961 гроша.³⁴

След Руско-турската война от 1877–1878 г. и обособяването на автономното Княжество България и васалната на султана Източна Румелия се прави ново административно устройство на земите, останали под пряката власт на Истанбул, и тогава Търново става център на каза, която спада към санджака Кърк Килисе (т. е. Лозенград).³⁵ Това става ясно от салнаме от 1300 г. (1882/1883 г.), като освен това от въпросния документ разбираме, че в града има назначена, по подобие на другите кази в санджака, и градска управа (*belediye dairesi*) с председател (*reis*) Тодораки ефенди и съответно членове: Стойчо ефенди, Морд (?) ефенди, Димитри ефенди, Янко ефенди и Йовко ефенди, и един писар – Осман ефенди. Освен това за управител на казата (*kaymakam*) е назначен някой си Али Несиб бей, а за наиб (*naib*), т. е. помощник-съдия – Хюсеин Хюсни ефенди.³⁶

На следващата година администрацията на казата се дооформя, доколкото са вписани някои нови структурни звена, присъщи за всички кази от периода, като: служба по търговията (*ticaret odasi*), по земеделието (*ziraat odasi*), по децятъка (*ařar dairesi*) и т. н. Вече има изграден и български съвет (*bulgar meclisi*), в който попадат: председателят Янко ефенди и петима членове: Тодораки ага, Йовко ага, хаджи Васил ага, Елко ага и Ананости (?) ага.³⁷

Подобни данни за казата срещаме и в салнамето от 1302 г. (1884/1885 г.).³⁸ Но освен това имаме предадена и по-обща информация за населението на града и околията. Въз основа на нея разбираме, че в казата е имало общо къщи (*hane*) 3566 броя, а населението е възлизало на 12 004 души. Предадена е и разбивка по пол и местожителство (местни и чужденци). Или, както следва: 6196 местни мъже и 5646 местни жени, 96 чужденци (*yabancı*) мъже и 66 чужденки жени.³⁹

³⁴ Salname [-i Vilayet-i Edirne] 1290: defa 4, s. 288 – 289; възможно е да е грешка, защото в сравнение с плащаното от другите населени места в казата Визе сумите са повече от внушителни.

³⁵ Дн. гр. Къркларели (*Kırklareli*), Р. Турция.

³⁶ Salname-i Vilayet-i Edirne, defa 9: sene 1300, s. 123 – 124.

³⁷ Salname-i Vilayet-i Edirne: 1301 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 10, s. 125 – 127.

³⁸ 1302 sene-i Hicriyesine mahsusdur, salname-i Vilayet-i Edirne: defa 11, s. 127 – 129.

³⁹ 1302 sene-i Hicriyesine mahsusdur, salname-i Vilayet-i Edirne: defa 11, s. 255.

През 1307 г. (1889/1890 г.) отново имаме нова информация за административното деление на казата. В салнамето за годината е записано, че каза Търново спада към санджака Кърк Килисе, но към нея вече са записани и общо четири нахии (*nahiye*, т. е. общини). Нека ги представим така, както са в източника⁴⁰: „Грамастик⁴¹ нахия (*Gramatik nahiyesi*) – с мюдюр (*müdür*, т. е. управител) Петраки ефенди и членове [на съвета]: Стоян ефенди, Колоян ефенди, Георги ефенди, Иванчо ефенди, Христо ага, Димитри ага и Райчо ага⁴²; Денизоба⁴³ нахия (*Denizoba nahiyesi*) с мюдюр Сюлейман ага, муавин (*muavin*, т. е. помощник) Сюлейман ефенди и членове [на съвета]: Али ага, Мехмед ага, Димо ага, Ахмед ага, Али ага и Райчо ага; Дереди джедид⁴⁴ нахия (*Dere-i Cedid nahiyesi*) с мюдюр Манол, муавин Николе ефенди и членове [на съвета]: Димитри ага, Стойчо ага, Кирязи ага, Танаш ага, Стамат ага и Славе ага; и Чъкнахор⁴⁵ нахия (*Çıknahor nahiyesi*): мюдюр Петко ефенди, муавин Георги ефенди и членове [на съвета]: Костанти ага, Георги ага, Петко ага, Тодораки ага, Павле ага и Панчо ага“.⁴⁶

В годишника от 1309 г. (1891/1892 г.) е включено по-описателно допълнение за целия Одрински вилает и от него разбираме, че околията Търново е каза от първи клас, че самият град (*kasaba*) има 5 махали и към него спадат 4 нахии с общо 29 села, има 3032 къщи (*hane*). В него са разположени една правителствена сграда, една джамия, една казарма (*kışla*), една болница и една телеграфна станция. Общо в казата има 6 ислямски и 11 християнски училища. Освен това са предадени броят на османската войска в града, плащаните годишни данъци и прочее. Изброено е какво се произвежда в селското стопанство и е предадена друга по-обща информация.⁴⁷

Малко по-подробни са данните в салнамето от следващата година (1310 г. (1892/1893 г.)).⁴⁸ От него разбираме, че в казата има 242 283

⁴⁰ Salname-i Vilayet-i Edirne: 1307 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 16, s. 139 – 142; вж. също: Salname-i Vilayeti Edirne: 1308 sene-i Hicriyesine mahsus defa 17, s. 139 – 142.

⁴¹ Дн. с. Граматиково, Малкотърновско. Селото фигурира като център на нахия и в справочника: **Sezen**, Т. Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla). Т. С. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21. Ankara, 2006, s. 205.

⁴² Salname-i Vilayet-i Edirne: 1307 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 16, s.141.

⁴³ Неустановено. [Селото] фигурира като център на нахия и в справочника: **Sezen**, Т. Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)..., s. 143.

⁴⁴ Вероятно с. Дерекьой (*Dereköy*), Р. Турция. Селото е център на нахия: **Sezen**, Т. Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)..., s. 145.

⁴⁵ Неустановено. Селото фигурира като център на нахия и в справочника: **Sezen**, Т. Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)..., s. 127.

⁴⁶ Salname-i Vilayet-i Edirne: 1307 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 16, s. 142.

⁴⁷ Salname-i Vilayet-i Edirne: defa 18, 1309 senesine mahsusdur, s. 251 – 253.

⁴⁸ Salname-i Vilayet-i Edirne: defa 19, 1310 sene-i Hicriyesine mahsus, s. 508 – 513.

дюнюма⁴⁹ обработваема земя, 3726 къщи, 289 дюкяна, 19 хана, 12 тухларни и керемитханета, 1190 плевни и хамбара, 504 конюшни, 8 джамии, 29 църкви (*kilise*), една правителствена сграда, една казарма, една болница, една баня и прочее.⁵⁰ Освен това се предава и населението общо, не по етнически признак, за цялата каза и то възлиза на 6553 мъже и 6062 жени⁵¹, или всичко 12 615 души.⁵²

Следващите четири достъпни ни салнамета ни предават вече и етническата характеристика на населението от казата.⁵³ Така от статистическия годишник от 1311 г. (1893/1894 г.) разбираме, че турците, или по-общо казано, изповядващите исляма (*islâm*), са, както следва: 945 мъже и 908 жени (местни) и още 87 мъже и 68 жени от други места (*yabancı*), или всичко 2008 души. Българите (*bulgar*) са 5998 мъже и 5876 жени (вписани като само местни (*yerlü*)), или всичко 11 874 души, и отново само местни католици (*katolik*), вероятно българи униати, но без да сме напълно сигурни – 66 мъже и 75 жени. Цялото население на казата, ако го изчислим, ще възлезе на 14 024 души.⁵⁴

Как да обобщим изнесената тук информация? На първо място, следва да отбележим, че след 1878 г. се пристъпва към реорганизация на административното устройство на териториите, които са останали в рамките на империята. Така Малко Търново постепенно се оформя като типична за османската провинция околия със съвсем обичаен ръководен състав – каймакам и наиб, и всичките административни служби, отдели и прочее. Към самата каза се „прилепят“ четири по-малки административни единици – нахии. Въпреки печатните грешки в салнамета та може да бъдем напълно категорични: османските годишници ясно показват, че околията е обитавана предимно от българи. Така с оглед на

⁴⁹ Един стар дюнюм е равен на 919,30 кв. м, а нов дюнюм е равен на 2500 кв. м. Вж. **Векков**, М. Метричната система в България. Метрични реформи и метрологична дейност XVIII – XX век. – В: **Дигитална** библиотека по архивистика и документалистика: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

⁵⁰ Salname-i Vilayet-i Edirne: 1307 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 19, s. 512.

⁵¹ Salname-i Vilayet-i Edirne: 1307 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 19, s. 513.

⁵² Общата стойност е изчислена от мен (Х. А.).

⁵³ Обобщавам данните от четирите салнамета, защото те по същество са еднакви. Вероятно информацията е препечатвана с грешките, година след година.

⁵⁴ Това важи за тези две салнамета: Salname-i Vilayet i Edirne: 1310, yirminci defa, s. 185 – 187; и Edirne Vilayeti Salnamesi: 1311, yirmibirinci defa olarak, s. 161–162. Тук се е получила печатна грешка и е събркан сборът на жените. В следващите две салнамета: Edirne Vilayeti Salnamesi: 1312, yirmiikinci defa olarak, s. 162 – 164; и 1316 Salname-i Vilayet-i Edirne: yirmi altinci defa olarak, s. 168 – 170, по същество имаме същата информация, но отново е направена печатна грешка и са добавени 278 жени, в първия случай – като еврейки (*yahudi*), а във втория – като жени протестантки (*protestant*). Поради това следва да приемаме точните числа доста критично и да не им се доверяваме напълно.

данните в салнамето от 1311 г. (1893/1894 г.) от общо 14 024 души население около 85% (или 11 875 души) са записани като българи, като правим уговорката, че вероятно реалният процент е по-голям.

Безкрайно интересни са и данните за имената на членовете на различните административни съвети и служби, които по всяка вероятност също са местни българи. Тяхното познаване би било безценен източник за всеки заинтригуван от микроисторията на Малко Търново и неговата околност и особено за жители от града, които се интересуват от своите корени и прародители.

ДОКУМЕНТИ ОТ ФОНДА НА ИСТОРИЧЕСКИЯ МУЗЕЙ, МАЛКО ТЪРНОВО

Като споменахме микроисторията на града и региона, то следва тук да направим и по-сбито представяне на османската документация, която се съхранява във фонда на местния Исторически музей. Архивните материали са подредени по номера, така както са записани в „Инвентарна книга. Основен фонд. Отдел „Нова и най-нова история“. Тези, които са заведени с номера от 79 до 109, са дарени на музея от Димитър Ципоров чрез Илия Петков на 2 февруари 1985 г. Заведените с номера от 170 до 193 (включително този с номер 1113)⁵⁵ са включени във фонд „Пенка Карастоянова“ и са вписани на 1 септември 1986 г. Следващите, с номера 223 и 224, са заведени в „Архив – 70 години от Преображенското въстание“ (6 юли 1983 г.). А ксерокопията на документи с номера 1023–1031 са предадени от Иван Бубалов и са заведени на 2 октомври 1985 г.⁵⁶

Част от документите вероятно са анотирани в споменатата по-горе публикация на Цвета Райчевска.⁵⁷ Защо ги анотираме отново тук? На първо място ще отбележим, че статията на Райчевска предлага 76 документа, предадени по номерата на архивните единици (а.е.), които те следва да оформят. Документите са работени вероятно в средата на 80-те години на миналия век, доколкото статията излиза през 1988 г., и не можем да сме сигурни какъв е бил методът на описание на документи в този период, но в момента източниците са заведени и се ползват съобразно инвентарните си номера. Няма данни нито в инвентарната книга на музея, нито по сами-

⁵⁵ Тук имаме два документа под номер 191. Приемаме, че единият е инвентаризиран под номер 191-0001, както е описан в книгата.

⁵⁶ Въпреки че приемането на ксерокопия за съхранение не може да се смята за „добра практика“, все пак това е срещано явление в архивите. Вж. **Методически кодекс**, Свитък II, С., 2013: http://www.archives.government.bg/methodological_code/modul_2.html; в случая се предава съдържателната страна на ксерокопията (при липсата на оригиналните документи).

⁵⁷ **Райчевска**, Цв. Османотурски документи за Странджанския край..., с. 283 – 293.

те папки (номерации или други знаци) те да са били оформяни в архивни единици. По устни сведения на музейните експерти част от документите (или всички), работени от Райчевска, са предадени в Държавния архив на Бургас, но как и кога е станало това, не сме сигурни. Документите, които успяхме да засечем от публикацията на Райчевска и анотациите тук, показват сериозни разминавания и грешки. Например описаният тук под номер 83 документ вероятно е същият, описан от Райчевска, но тя допуска грешка, като го датира от 17 октомври 1904 г. (той очевидно е от 20 февруари 1907 г., или 7 февруари 1322 г., както е в оригинала).⁵⁸ По същия начин документ с инвентарен номер 85 е датиран от Райчевска от 2 май 1899 г.⁵⁹ Фактологични грешки, не само при датирането, намираме и ако приемем, че става дума за един и същ документ, например крепостен акт, който е аотиран тук под номер 224 (датиран от 6 октомври 1884 г.) и като а.е. 630, л. 3 от Райчевска.⁶⁰ Такива разминавания можем да посочим много и ако можем да бъдем сигурни, че с Цвета Райчевска сме аотирали едни и същи документи, то нейните анотации изобилстват с твърде много грешки и неточности. Можем да предложим и друго обяснение, например, че в крайна сметка сме аотирали различни документи, издавани приблизително по едно и също време, за едни и същи лица⁶¹. Голямото разминаване в четенията тук, преводите на Райчевска и различните искиви данни прави всеки опит за подокументно сравнение на този етап безпредметен⁶².

Да се концентрираме върху представените тук архивни материали. По-горе споменахме, че става дума за 64 на брой източника. Най-ранният документ е от 13 мухаррем 1286 г. (25 април 1869 г.), а най-късният съответно от 28 август 1328 г. (10 септември 1912 г.). Два документа са без дати, а някои са датирани приблизително. Всички са ръкописи или бланкови документи, също написани на ръка, като част от по-общите

⁵⁸ Виж анотацията на инв. номер 83 тук и срв. **Райчевска**, Цв. Пос. съч., с. 290, а.е. 922.

⁵⁹ Документ със същото съдържание категорично е от 2 октомври 1890 г., вж. номер 85 тук и срв. с **Райчевска**, Цв. Пос. съч., с. 285, а.е. 924.

⁶⁰ Авторката датира документа от 1 октомври 1883 г. и ако източниците са идентични, допуска доста фактологични грешки – размери на имота и т. н. Вж. **Райчевска**, Цв. Пос. съч., с. 285, а. е. 630, л. 3.

⁶¹ По мнение на музейните експерти аотираните тук документи са всичките османски източници, съхранявани в музея по инвентарна книга. Райчевска аотира повече документи, но поне част от тях вече със сигурност не попадат във фондовата наличност на музея.

⁶² Изказвам специални благодарности на директорката на музея Ивелина Иванова и особено на Мариета Филчева – експерт „Връзки с обществеността“. Те бяха безкрайно любезни и откликваха на всички мои въпроси и претенции във връзка с дигитализирането на документите.

фрази на документа са печатни.⁶³ Изписани са с традиционните арабски шрифтове – предимно рика, талик и дивани.⁶⁴ Може да се каже, че повечето са добре запазени, но някои се нуждаят от реставрация.

При аотирането на документите се прави опит да се извлече максималното количество информация, като по този начин тя става достъпна и за неспециалисти по османски език.⁶⁵ Където е възможно, османските термини са преведени в максимално съкратен вид, без да се изпада в описателни обяснения. В оригинал документите са датирани или по ислямската лунна година – т. е. по хиджра, или по османската финансова година. Тези години се предават в анотацията, като в края се добавя и годината по Григорианския календар.⁶⁶

Анотацията на всеки документ започва по номинал – основно архивно правило, което се прилага както при описването на стари документи, така и при изготвянето на описи на съвременна документация. За транслитерацията и превода на типовете османотурски документи са използвани класическите съчинения на българските османисти. За по-ранните документи това е съчинението на Борис Недков⁶⁷ (за типа хюджет, тереке и други), а за документите от края на XIX и началото на XX век – изследването на Аспарух Велков.⁶⁸ Има случаи, при които не може да се изведе османският номинал на документа, и тогава анотацията започва с български такъв (например при повреден нечетлив документ, който не може да се типологизира със сигурност и прочее). Така или иначе, като номинали на аотираните документи може да се обособят около дузина видове: агнам йоклама тескереси (документ

⁶³ Ще маркирам, че нямах възможност да работя с оригиналните документи, а използвах техни дигитални копия. Това не е особен проблем предвид факта, че тук ще представим съдържателната им страна и няма да представяме вида на хартията, размерите на документа и прочее. По-ранните като години документи са предадени във фонда на музея като ксерокопия и на места са доста избледнели и трудно четими. Това е отбелязано в анотацията.

⁶⁴ За тези видове шрифтове вж.: **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография, Т. I, С., 1966, с. 99 – 105.

⁶⁵ Като цяло няма единен метод за работа с османотурски документи. Използвам случая да отбележа, че разработването на такъв е крайно необходимо. По този повод вж.: **Иванов**, М. Класификация и методически особености при обработката на османските документи, съхранявани в ЦДА. – В: **Университетското** професионално архивно образование и архивно-информационният сектор – реалности и предизвикателства. Университетски четения по архивистика. Том IV, С., 2016, с. 141 – 149.

⁶⁶ За изчисляване на дните, месеците и годините е използван следният сайт: <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> (25.08.2017 г.).

⁶⁷ **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография. Т. 1, 1966.

⁶⁸ **Велков**, А. Видове османотурски документи. Принос към османотурската дипломатика. С., 1986. Това издание е използвано за образец при предаването на османските термини. Поради това в текста са предпочетени изписвания като „тескере“, вместо „тезкере“ и т. н.

за владян дребен рогат добитък); вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци); девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава); макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси); муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот); сенед (документ за недвижима собственост); сенед-и хакани (крепостен акт); тереке дефтер (наследствен опис); теметтуат вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци върху доход от занятия); туз тескереси (документ за превоз на сол) и хюджет (постановление на шериатския съд). Към тях може да добавим и една военна книжка, чиито начални страници не са запазени, бележка за взет заем от „общополезната“ каса на Бургас и други.

Ще се опитаме да представим накратко някои от тези документи. Повечето от тях са използвани многократно от българските изследователи, други са по-непознати и почти невъвлечени в изследвания.

Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава)

Това е един от видовете източници, на които тепърва историческата наука ще обръща повече внимание.⁶⁹ Прекрасен извор за микроистория, особено за семейна и родова. В последно време българската османистика публикува все повече подобни документи. Конкретно „личните карти“ на османските поданици са обект на изследване на османистката Милена Звънчарова, която подробно представя няколко подобни документа, съхранявани в отдел „Ориенталски сбирки“ към НБКМ, и ги описва и анализира съобразно изискванията на османската дипломатика.⁷⁰

Документи от типа муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот), сенед (документ за недвижима собственост) и сенед-и хакани (крепостен акт)

Обединяваме ги тук, доколкото става дума за различни типове документи за собственост или за владение. Те са едни от най-масовите единични документи, които се съхраняват в архивите, било на централно ниво

⁶⁹ Към подобните „микроизточници“ може да отнесем и т. нар. пътни разрешителни, вж.: **Колева-Звънчарова**, М. Пътници и пътни разрешителни в Османската империя: мюрур тезкиретата от 19. век. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 109, 2017, с. 3 – 15; вж. и: **Иванова**, З., Хр. **Атанасов**. Османотурски документи във фонда на Българската екзархия (Ф. 246 К), Оп. 11. – В: *Известия на държавните архиви*, 2018, под печат.

⁷⁰ **Колева-Звънчарова**, М. Късчета семейна история в огледалото на османотурските документи (тезкире-и османийе като документален извор). – В: *Библиотека*, 2015, год. XXII, кн. 6, с. 247 – 253.

(например Държавна агенция „Архиви“⁷¹ и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“), било в регионални музеи и частни колекции. Вероятно пионер за България в публикуването на подобни документи е Дияманди Ихчиев.⁷² Като цяло най-обобщаващо и завършено изследване по темата е това на Антон Минков. В него авторът характеризира и групира съобразно различни критерии документите за собственост или владение, предимно от фондовете на НБКМ. В това проучване е представена и подробно историографията, която е работила с този тип източници.⁷³

Тереке дефтер (наследствен опис)

Макар да аотираме само един представител на този тип източници в настоящия опис, трябва да имаме предвид, че това са едни от най-използваните видове османски документи в световен мащаб. Обикновено те са включвани като преписи в кадийските книги (*sicil*)⁷⁴ и много рядко ги намираме като самостоятелни документи. Най-общо наследствените описи, изписвани от османските писари като тереке дефтер (*tereke defteri*) или мухаллефат дефтер (*muhallefat defteri*), са списъци с имотите, финансовите задължения и вземания, както и с вещите на починалите. Подобни дефтери се изготвят, за да се установи общата стойност на движимото и недвижимото имущество на покойниците, след което се приспадат задълженията към други лица и съдебните такси, за да се определят точните дялове на наследниците.⁷⁵ Подробен извороведски анализ на този тип извори прави Олга Тодорова⁷⁶,

⁷¹ Вж. например: Централен държавен архив, Ф. 822К „Турски тапии и други старотурски документи (колекция)“. Фондът е обработен от архивиста Михаил Иванов, а описът му е достъпен в електронен вариант през ИСДА.

⁷² Цитираното вече: **Ихчиев**, Д. Турските документи на Рилския манастир..., където са обнародвани десетки подобни документи.

⁷³ **Minkov**, An. Ottoman Tapu Title Deeds in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: Origin, Typology and Diplomatics. – In: *Islamic Law and Society*, Vol. 7, No. 1, 2000, pp. 65 – 101.

⁷⁴ За подробен анализ на сиджила и на типовете документи, съдържащи се в него, вж.: **Опис** на османотурски сиджил R1 от град Русе от средата на XVII век, запазен в ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Съст. Св. Иванова, ред. М. Калицин и Ст. Андреев, под печат, с. 66 – 155; Също и: **Димитров**, Стр. Османски извори за историята на Добруджа и Североизточна България. С., 1981; **Градева**, Р. Кадийският съд в българските земи, XV – XVIII век. – В: **Българското общество**, XV – XVIII век. Ред. М. Радева. София, 1999, с. 162 – 204; **Градева**, Р. За правните компетенции на кадийския съд през XVII век. – В: *ИПР*, 1993, кн. 2, с. 98 – 120; и много други.

⁷⁵ Вж.: **Събев**, О. Първото османско пътешествие в света на печатната книга (1726 – 1746). Нов поглед. С., 2004, с. 66.

⁷⁶ **Тодорова**, О. Жените в София през 70-те години на XVII век (по данни от един регистър с наследствени описи). – В: *ИПР*, 52, кн. 3, 1996, с. 5 – 6.

немалко от тях са публикувани⁷⁷, а тук не биха ни стигнали десетина страници само да изброим всички съчинения от български и чужди изследователи, които в някаква степен се опират на тях.⁷⁸

Хюджет (постановление на шериятския съд)

Това е друг тип документ, който е премного използван в българската наука. Отново Ихчиев е вероятно първият от българските османисти, който публикува подобни източници.⁷⁹ Синтезиран анализ на основните изрази, използвани в тях, прави Борис Недков, който най-общо представя и структурата им.⁸⁰ Без никакви претенции за изчерпателност само ще добавим, че голям брой хюджети са публикувани от Страшимир Димитров.⁸¹ Многобройни такива документи, предимно преписи в кадийски книги, са използвани и в публикации на Светлана Иванова⁸² и Росица Градева.⁸³

⁷⁷ Вж. например: **ТИБИ**. Т. 6. Наследствени описи и покупко-продажбени протоколи от кадийските регистри на София, XVII–XIX в. Съст. Н. Тодоров, М. Калицин, С., 1977.

⁷⁸ Вж.: **Тодоров**, Н. Балканският град XV–XIX век. Социално-икономическо и демографско развитие. С., 1972; **Sabev**, Or. Private Book Collections in Ottoman Sofia, 1671–1833 (Preliminary notes). – In: *Etudes balkaniques*, 2003, № 1, pp. 34–82; **Gradeva**, R. Towards a portrait of “the rich” in Ottoman provincial society: Sofya in the 1670 s. – In: **Provincial Elite in the Ottoman Empire**. Ed. by A. Anastasopoulos, Nalcyon Rays in Crete V. A Symposium Held in Rethymno, 10–12 January 2003, Rethymno: Crete University Press, 2004, pp. 149–199; **Barkan**, Ö. L. Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke defterleri (1545–1659). – In: **Belgeler**. Türk Tarih Belgeleri Dergisi, Vol. III, Nos. 5–6, 1966, pp. 1–479; **Establet**, C., J. P. **Pascual**. Damascene probate inventories of the 17th and 18th centuries: some preliminary approaches and results. – In: *IJMES*, Vol. 24, 1992, pp. 373–393; **Refeq**, A. K. Registers of Succession (Mukhallafat) and their Importance for Socio-Economic History: Two Samples From Damascus and Aleppo, 1277/1861. – In: **Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi**. VII. Sempozyunu Bildirleri, Ankara, 1994, pp. 479–491; и много други.

⁷⁹ Общо той обнародва 76 хюджета, вж.: **Ихчиев**, Д. Пос. съч., с. 321–415.

⁸⁰ **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография. Т. 1, 1966, с. 159; за примерни документи от този тип и техния превод вж.: **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография. Документи и речник, Т. II, С., 1972, с. 122–123, 130–131, 140–141, 143–144.

⁸¹ **Османски** извори за историята на Добруджа и Североизточна България. Съст., прев. и ред. Стр. Димитров. С., 1981.

⁸² **Иванова**, Св. Брак и развод в българските земи, XV–XIX в. – В: *ИНБКМ*, Т. 22, 1996, с. 159–195; **Иванова**, Св. Мюсюлманки и християнки пред кадийския съд в Румелия през XVIII в.: брачни проблеми. – В: *ИПр*, 1992, кн. 10, с. 76–87.

⁸³ **Градева**, Р. Кадийският съд в българските земи, XV–XVIII век..., с. 162–204; **Градева**, Р. За правните компетенции на кадийския съд през XVII век..., с. 98–120.

Документ за получен заем от „общополезната“ каса и други квитанции и документи за данъчни плащания и услуги

Документацията относно кредитна институция като „общополезните“ каси е също крайно интересен източник за микроистория. Самите каси и техните архивни материали са представени вече на българската историческа наука и тук няма да повтаряме основните постановки.⁸⁴ Само ще маркираме, че тяхното архивно наследство изглежда внушително, защото документи от сходен тип, на същата кредитна институция, но от други градове, се съхраняват и в отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.⁸⁵

Други документи, които имат характер на квитанции и бележки за платени данъци, като макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), са представени в обзорното изследване на Аспарух Велков.⁸⁶ Но някои са почти непознати. Така, ако имаме известен документ, подобен на агнам йоклама тескереси (документ за владян дребен рогат добитък)⁸⁷, то до момента документите от типа: теметтуат вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци върху доход от занятия) и туз тескереси (документ за превоз на сол) са почти неизвестни за учените, поне в този си вид.⁸⁸

ЗА КАКВО МОЖЕ ДА СЕ ИЗПОЛЗВАТ ДАННИТЕ ОТ ДОКУМЕНТИТЕ?

Така представените архивни материали са ценни сами по себе си. Трябва да се има предвид, че в най-голямото хранилище на османска документация в България – отдел „Ориенталски сбирки“ към НБКМ, няма конкретен фонд, който да съдържа източници само за Малко

⁸⁴ За „общополезните“ каси в Дунавския вилает вж.: **Атанасов**, Хр. Развитие на земеделското кредитиране в Дунавския вилает: „Общополезните“ каси през 60-те и 70-те години на XIX век (на базата на непубликувани информационни източници). С., 2017; за подобен род кредитни институции вж.: **Манолова-Николова**, Н. Сирашките каси в Османската империя – Трънската каса 1872 – 1875 г. – В: **Известия** на Центъра за стопанско-исторически изследвания. Т. II. Разнообразието в българското стопанско-историческо развитие. Варна, 2017, с. 375 – 387.

⁸⁵ НБКМ, „Ориенталски сбирки“, разписки от „общополезната“ каса в Омуртаг (1875 – 1877) – Ф. 182, а.е. 1038, 1042, 1043; квитанции за дългове към „общополезната“ каса в Мангалия (1874 – 1878) – Ф. 24, а.е. 82 – 103; разписки за получени суми от „общополезната“ каса в Добрич (1866 – 1877) – Ф. 22, а.е. 753–828; и други.

⁸⁶ **Велков**, А. Видове османотурски документи..., с. 32.

⁸⁷ Вж.: „агнам тескереси“, във: **Велков**, А. Пос. съч., с. 38.

⁸⁸ На науката са известни и т. нар. теметтуат регистри, които подробно описват имотите и доходите на османските поданици, вж.: **Георгиева**, Г. Теметтуат дефтерите като извор за историята на град Шумен. – В: **Оттука** започва България, материали от Втората национална конференция по история, археология и културен туризъм „Пътуване към България“ – Шумен, 14 – 16.05.2010 г. Шумен, 2011, с. 531 – 542. В случая става дума за квитанции за платен данък върху икономическа активност.

Търново.⁸⁹ Това още повече засилва значението на представените тук в аотиран вид документи. За какво обаче може да ги използваме?

Без претенции за изчерпателност и всеобхватен анализ ще посочим, че на първо място, те са ясно свидетелство за режима на собствеността върху обработваемата земя и недвижимите имоти. Очевидно постройките са пълна собственост на жителите на самия град Търново или селата около него. Противно на това, изглежда, част от обработваемата земя в района е била собственост на един или друг вакъф (*vakf*, османска фондация).⁹⁰

По-ранните документи, от типа тереке дефтер (наследствен опис и хюджет (постановление на шериатския съд), са ценен източник за това доколко наследственото право в Османската империя е валидно и по отношение на подвластното християнско население.

Многобройните квитанции и бележки за платени такси и налози могат да ни разкрият, на микроиво, и самата процедура по облагането и да ни представят плащането на данъците от гледна точка на индивида – поданик.

Тези документи, както и всички останали, може да бъдат използвани за писане на малката история, която обаче е изключително ценна и детайлна.⁹¹ Така например „Вулчо, син на Йорги“, бакалин, който е един от основните „герои“ в документите, ни се представя като собственик на поне два магазина в Малко Търново и на имоти и земи в село Мокрешево. Документите за собственост ни разкриват и названията на редица местности около Търново и близките села, на махали – информация, която би била повече от полезна за всеки историк и краевед.

„Личните карти“ (девет-и алие-и османие тескереси) на османски

⁸⁹ В обзора на фондовете, съхранявани в България, който е публикуван в Анкара през 1994 г., се допуска грешка, като е написано, че има фонд Търново (вероятно Малко Търново, доколкото за Велико Търново са представени фондове с номера 179 и 179А, което е акуратно) и той е под номер 186 и 186А. Вж. *Bulgaristan'daki Osmanlı Evrakı*. Т. С. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. Yayın Nu: 17, Ankara, 1994, s. 43. Подобен фонд наистина има, но документите в него се отнасят за Дряново.

⁹⁰ За собствеността върху земите в Османската империя вж.: **Мутафчиева**, В. Аграрните отношения в Османската империя през XV – XVI в. – В: **Османска** социално-икономическа история (изследвания). С., 1993, с. 144 – 145; и посочената там литература, също: **Barkan**, Ö. L. *Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı. Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, İstanbul, 1980, 231–247; **Гълъбов**, Г. За основните начала на поземлената собственост в Османската империя и специално в България под турско владичество. – В: *ГСУИФФ*, 1946 – 1947, т. 43, с. 1 – 92.

⁹¹ За микроизследване вж.: **Стоянова**, Д., Пл. **Теодосиев**. Българското културно-историческо наследство в Яйла махала – минало и настояще. – В: **Съвременни** измерения на европейското образователно и научно пространство. Българо-унгарски културни общувания. София: За буквите – О писменехъ. 2016, с. 391 – 394.

поданици от българска народност също са много ценен източник за семейна и родова история. Имаме адресна регистрация на няколко души – мъже и жени от града и селата около него, с имена на родители, отличителни белези. Някой от читателите може да види в тяхно лице своите прародители.

В този смисъл документите никак не са маловажни. Напротив, техният информационен потенциал е повече от голям и всеки читател или професионален изследовател на миналото на Малко Търново и неговата околност би намерил в тях данни съобразно с интересите си и своите проучвания. Надяваме се това да е само началото на подобни издания на описи на османотурска документация, съхранявана в местни музеи, библиотеки, читалища и архиви. Само така това документално богатство ще може да бъде въввлечено в научна употреба и ще разкрие безспорните си качества на първокласен извор за историята на българските земи.

Преди да пристъпим към аотираното представяне на документите, ще направим уточнението, че в тях фигурират няколко селища, някои от тях понастоящем се намират в границите на Република България, а други – в границите на Република Турция. При тяхното локализиране са използвани различни справочници.⁹² Аотираните документи са представени по инвентарните си номера. Преценихме да не ги предаваме по хронология, а да запазим поредността им съобразно реда, по който са вписвани в инвентарната книга на музея. Освен това заедно с аотациите са публикувани и факсимилета на документите⁹³ и списък на използваната литература.

⁹² **Андреев**, Ст. Речник на селищни имена и названия на административно-териториални единици в българските земи през XV – XIX век. Архивни справочници. Второ преработено и допълнено издание. С., 2013; **Трайков**, В. Населените места в Тракия и Македония под гръцка власт. Стари и нови названия. С., 1946; **Мичев**, Н., П. **Коледаров**. Речник на селищата и селищните имена в България 1878 – 1987 г. С., 1989; **Мичев**, Н. Речник на имената и статута на населените места в България 1878 – 2004 г. С., 2005; **Acaroğlu**, M. Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu. Ankara, 2006; също и: **Sezen**, T. Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla). T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21. Ankara, 2006.

⁹³ Част от факсимилетата са обработени със съответен софтуер. Поради липсата на техника документите бяха сканирани на две части и те съответно следваше да бъдат обединени в едно. Ксерокопията на документите, вж. инв. номер 1025 и 1027, които са две копия на един документ, се прилагат отделно. Специални благодарности на Ралица Йотова за чудесната работа.

**ОПИС
НА ОСМАНОТУРСКИТЕ
ДОКУМЕНТИ,**

**съхранявани във фонда
на Исторически музей
„Проф. Александър Фол“
в гр. Малко Търново**

**(факсимилно представяне,
разчетен текст, обяснителни бележки)**

4. Инв. номер 82. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава) на Петко, син на покойните Митро и Дойке, християнин, живеещ в къща номер 74 в село Чъкна-хор¹, [каза] Търново, Одрински вилает. 7 канун-и еввел 1324 г., 20 декември 1908 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Неустановено.

5. Инв. номер 83. Девлет-и алие-и османіе тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава) на Мара, дъщеря на Димитри и Елена, християнка, живееща в къща номер 7 в село Кладара, [каза] Търново, Одрински вилает. 7 февруари 1322 г., 20 февруари 1907 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

دولت علیہ عثمانیہ تترک سید

اسم و لقب	پلاز اسبہ	والد اسبہ	تاریخ و محل ولادت	صحت و منصب	محل ولادت	تاریخ و محل
دیم	کون	پلا	پلا	صحت و منصب	محل ولادت	تاریخ و محل

اشکالی				سبب قوسه قید اولان شلی			
نوع	کول	پلا	تاریخ و محل	نوع	کول	پلا	تاریخ و محل

زادہ اسم و شهرت و حال و صفت و عمر و اولان
 اول صورت و سبب قوسه قید اولان شلی
 دولت علیہ عثمانیہ تترک سید

6. Инв. номер 84. Девлет-и алие-и османіе тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава) на Жека (?), дъщеря на Димитри и Злата, християнка, живееща в къща номер 42 в село Конак, [каза] Търново, Одрински вилает. 8 февруари 1326 г., 21 февруари 1911 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

7. Инв. номер 85. Девлет-и алие-и османіе тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава) на Злата, дъщеря на Йорги, живееща в къща номер 4/25 в село Конак, [каза] Търново. 20 септември 1306 г., 2 октомври 1890 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

8. Инв. номер 86. Махсус макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаван от финансовите служби по местожителство, за внесен данък в размер на 4 гроша от Инмуд (?) Желков от село Кладара, каза Търново. 9 септември 1325 г., 22 септември 1909 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

9. Инв. номер 87. Агнам йоклама тескереси (документ за владян дребен рогат добитък), в който се посочва, че Петко Митрев от село Кладара, каза Търново, санджак¹ Кърк Килисе, е собственик на общо 172 глави дребен добитък (овце и кози). 23 март 1326 г., 5 април 1910 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Санджак (sancağ) – област.

10. Инв. номер 88. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаден от финансовата служба на Одринския вилает, за платен данък в размер на 21 гроша от Петко Митрев, жител на село Чъкнахор, каза Търново. 28 август 1328 г., 10 септември 1912 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез.1 л.

11. Инв. номер 89. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаден от финансовата служба на Одринския вилает, за платен данък в размер на 9 гроша и 35 пари от Димитри Желков, жител на село Кладара, каза Търново. 13 февруари 1326 г., 26 февруари 1911 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

14. Инв. номер 92. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаден от финансовата служба на Одринския вилает, за платен данък в размер на 30 гроша от Димитри Райков, жител на село Конак, каза Търново. 11 юли 1326 г., 24 юли 1910 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

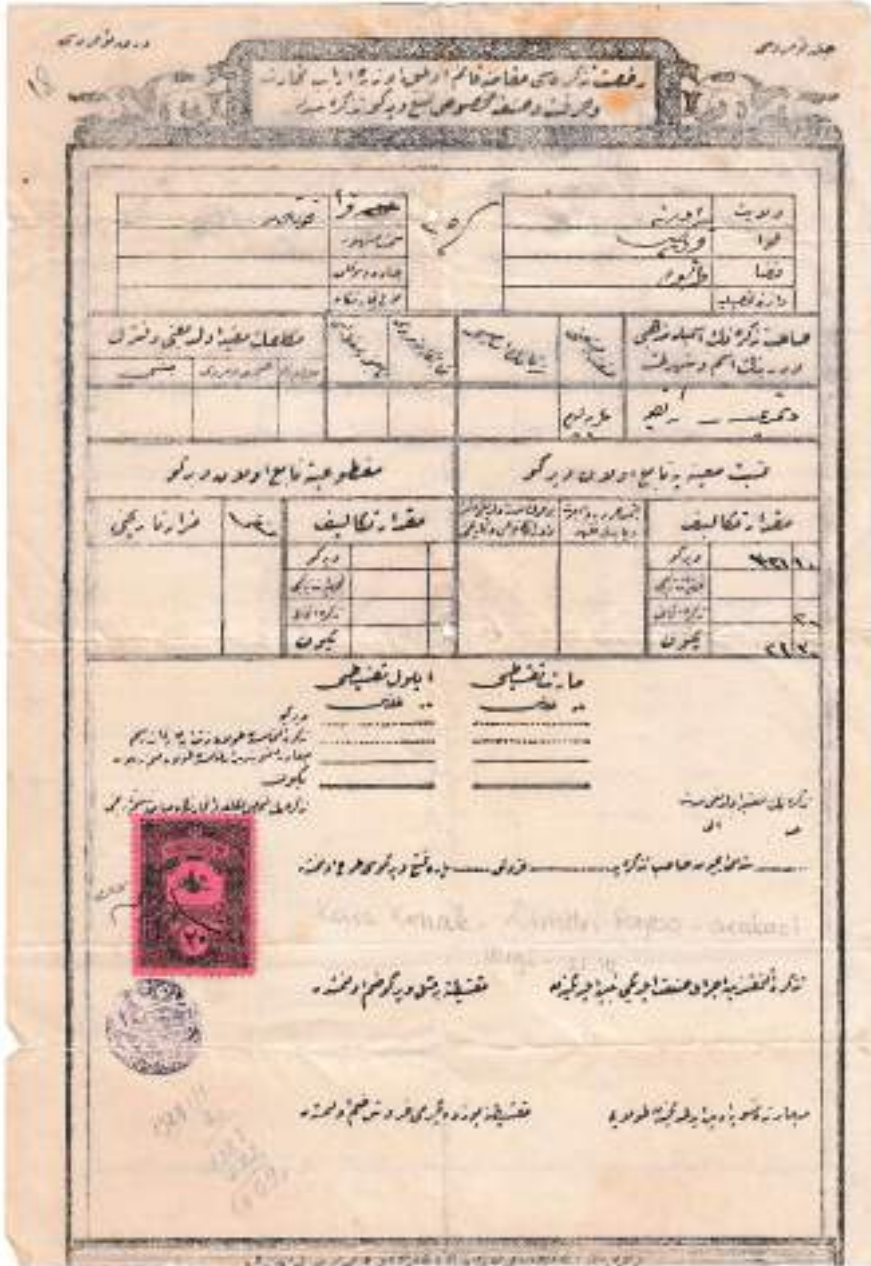
15. Инв. номер 93. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаден от финансовата служба на Одринския вилает, за платен данък в размер на 47 гроша и 35 пари от Райко Георгиев, жител на село Конак, каза Търново. 25 тешрин-и сани 1327 г., 8 декември 1911 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

16. Инв. номер 94. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаден от финансовата служба на Одринския вилает, за платен данък в размер на 40 (?) гроша и 35 пари от Райко Георгиев, жител на село Конак, каза Търново. 11 юли 1326 г., 24 юли 1910 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

17. Инв. номер 95. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаден от финансовата служба на Одринския вилает, за платен данък в размер на 47 гроша и 10 пари от Димитри Райков, жител на село Конак, каза Търново. 25 тешрин-и сани 1327 г., 8 декември 1911 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

19. Инв. номер 97. Теметтуат верги тескереси (документи за платени данъци върху доходите), издаден на арабаджията (коларя) Димитри Райков от село Конак, каза Търново, лива Кърк Килисе, вилает Одрин, в уверение на това, че същият е платил данък в размер на 21 гроша и 30 пари. 1327 г. [приемам, че е по финансовата година], 1911/1912 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

21. Инв. номер 99. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаден от финансовата служба на Одринския вилает, за платен данък в размер на 76 гроша и 5 пари от Райко Георгиев, жител на село Конак, каза Търново. 25 тешрин-и сани 1327 г., 8 декември 1911 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

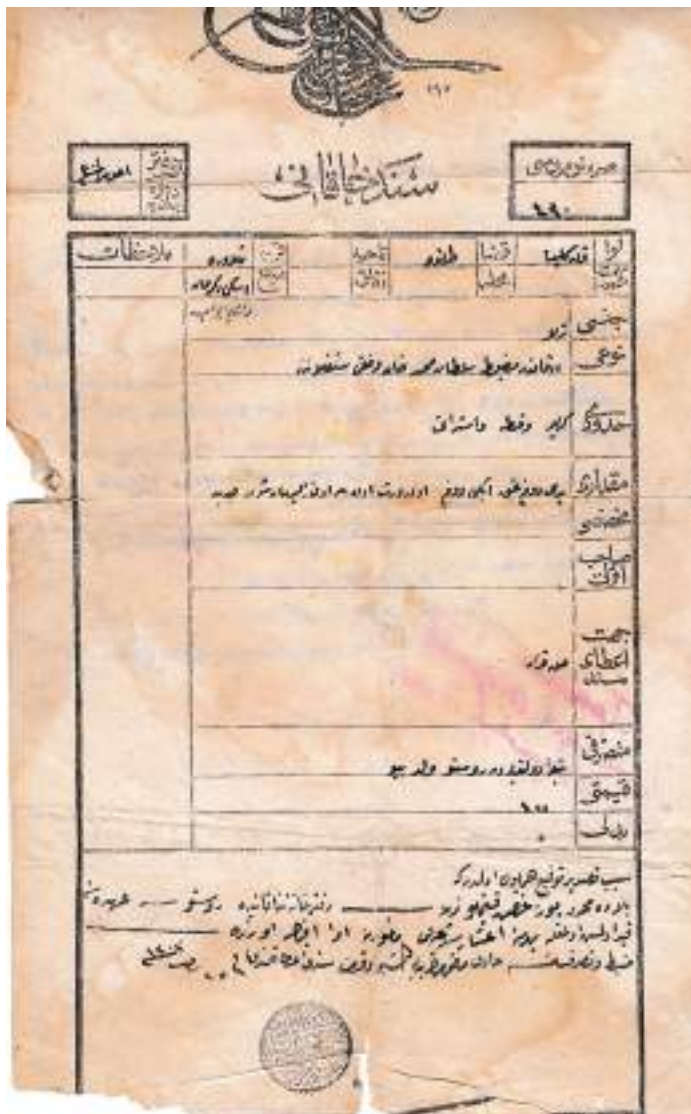

22. Инв. номер 100. Част от военна книжка на лице от село Чъкнахор, каза Търново, санджак Кърк Килисе. Предадени са: професията на лицето – чобан (т. е. овчар), отличителни белези (черна коса, пъстри очи) и т. н. Има вписвания на различни сметки на български език. Б. д. Оригинал. Ръкопис. Печатно. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 32 л.

23. Инв. номер 101. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава) на османския поданик Грудо, син на Димитри, живеещ в къща с номер 12 и 13 в село Кладара, [каза] Търново. 9 септември 1300 г., 21 септември 1884 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

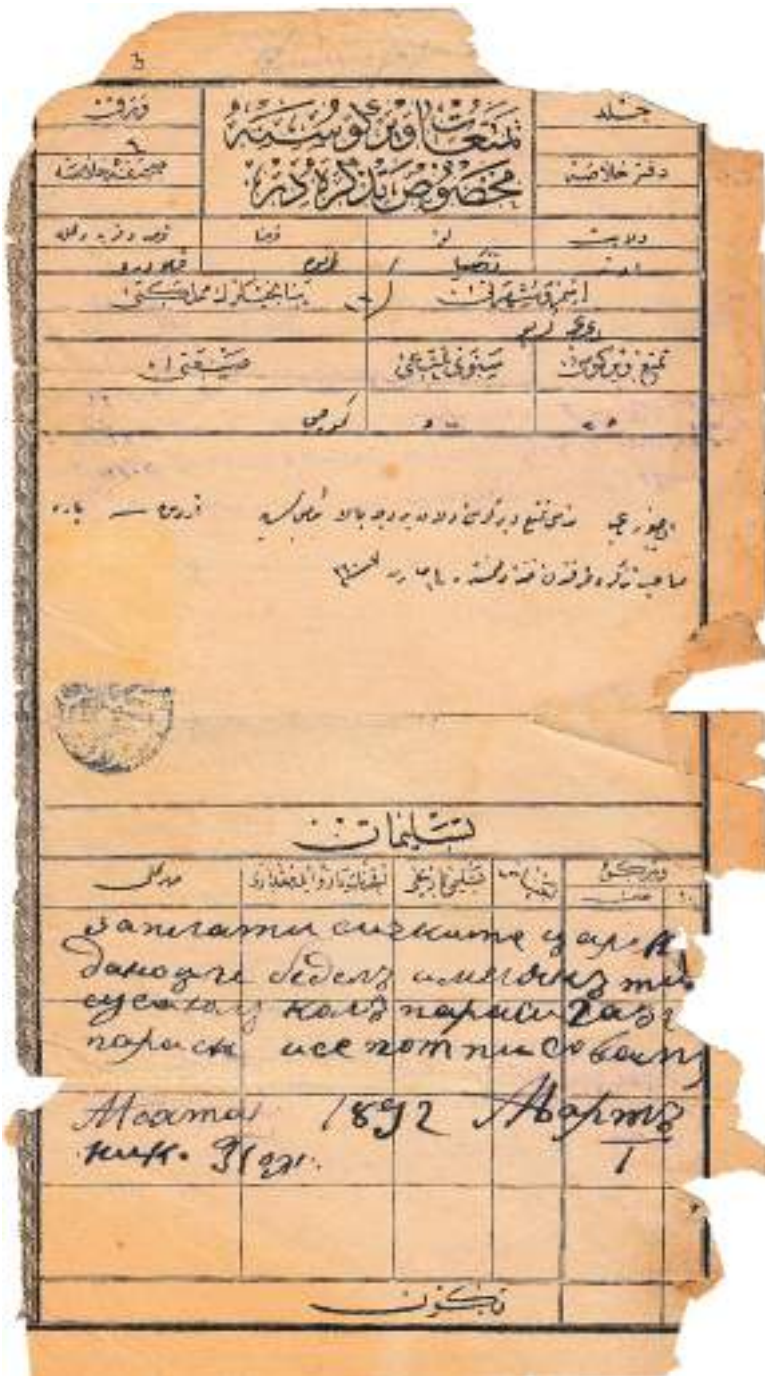
24. Инв. номер 102. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владее на имот: нива. Имотът се намира в местността Ески деирмен (Старата воденица), село Кладара, каза Търново, лива Кърк Килисе. Спада към вакъфа на султан Мехмед хан. Маркирани са границите му. Размери: 7 стари дюнюма, или 2 дюнюма¹, 4 евлера², 35 аршина³ нови. Настоящ собственик: Русто, син на Пейо. Стойност: 100 [гроша]. 25 реджеб 1303 г., 29 април 1886 г. На гърба на документа има анотация на български език за съдържанието му. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

¹ Един стар дюнюм е равен на 919,30 кв. м, а един нов дюнюм е 2500 кв. м. Вж. **Веков**, М. Метричната система в България. Метрични реформи и метрологична дейност XVIII – XX век. – В: **Дигитална** библиотека по архивистика и документалистика: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

² Евлер – подразделение на дюнюма (1/4 от стария дюнюм и 1/10 от новия). **Веков**, М. Пос. съч.: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

³ Вероятно се има предвид квадратен лакът (зира, ендезе), който е равен на 0,4225 кв. м. **Веков**, М. Пос. съч.: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

25. Инв. номер 103. Тескереси вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци върху доход от занятия) със съобщение, че Димитри Киров, жител на село Кладара, каза Малко Търново, лива Кърк Килисе, Одрински вилает, е платил своите данъци, които при годишен доход от занятие (кюмюрджийство, т. е. въглищарство) в размер на 500 гроша са на стойност 25 гроша. 1 март 1307 г., 13 март 1891 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

26. Инв. номер 104. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), издаван от финансовите служби по местожителство, за платен данък „бедел аскерие“ (данък за освобождаване от военна служба) в размер на 117 гроша и 25 пари от Димитри, жител на село Кладара. 1322 г. [приемам, че е по финансовата година], 1906/1907 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

31. Инв. номер 109.

Туз тескереси (документ за превоз на сол), че някой си Димитрище закара в Малко Търново от Текфурдаг¹ определено количество сол.

4 мухаррем 1311 г.,
5 юли 1309 г.,
18 юли 1893 г.

Оригинал. Бланка.

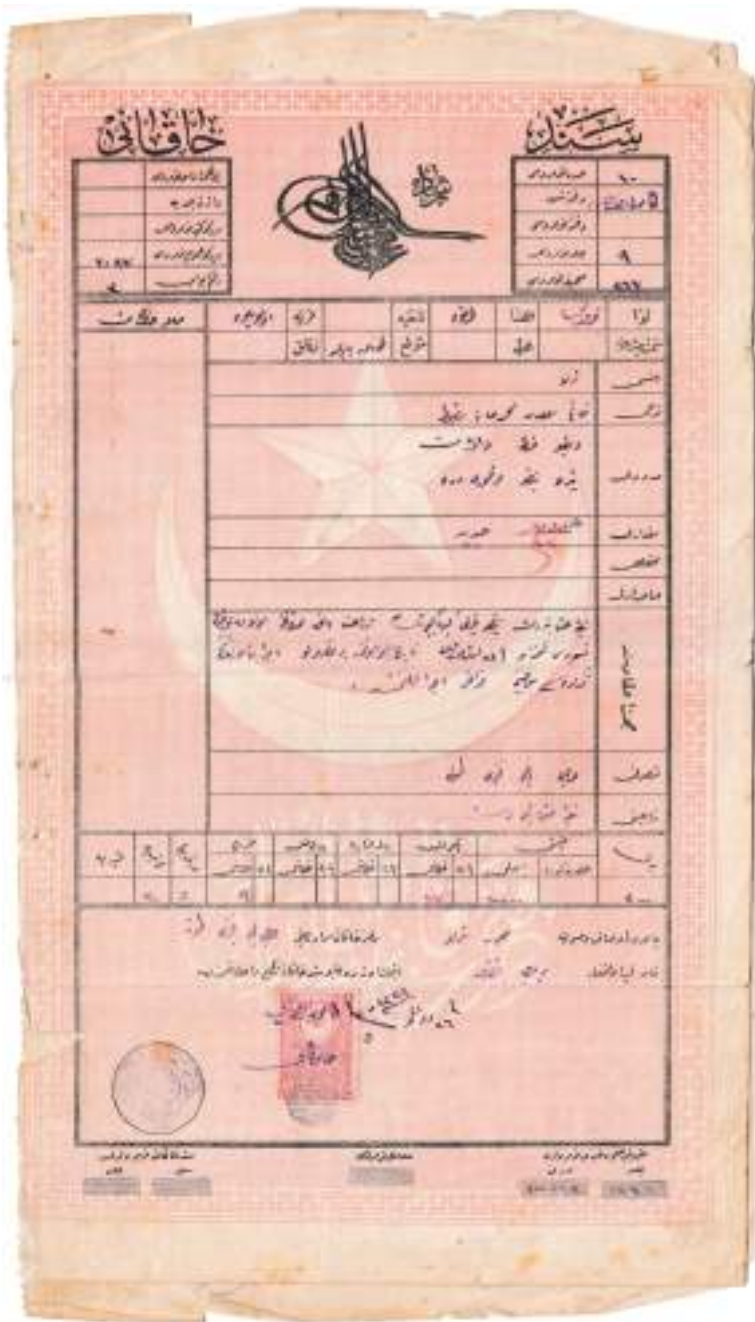
Ръкопис.

Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Дн. гр. Текирдаг (Tekirdağ), Р. Турция.

32. Инв. номер 170.

Се-нед-и хакани (крепостен акт) за владеене на имот: нива. Имотът се намира в местността Тодор баир, село Устоилово¹, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 29 стари дюнюма, или 10 нови дюнюма. Настоящ собственик: Тона, дъщеря на хаджи Димо. Стойност: 1000 [гроша]. Цена: 300 [гроша]. 26 зилхидже 1329 г., 5 канун-и еввел 1327 г., 11 декември 1911 г. Бележка на гърба на документа на български за същността му. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

¹ Дн. с. Стоилово, Малкотърновско.

33. Инв. номер 171. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: една четврт част од постројка со два магазина, со три стаи на горниот етаж и двор. Имотот се намира во „Оста махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Пълна сопственост. Маркирани са границите му. Размери: 400 стари зира¹, или 229 аршина нови. Предишен сопственик: Антон, син на Константи и съпругата му Султана. Настоящ сопственик: османският поданик Вулчо, син на Йорги. Цена: 1900 [гроша]. 11 раби-юл еввел 1320 г., 4 юни 1318 г., 18 юни 1902 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Зира – нарича се още аршин (около 75 см); по българските земи мярката е известна и като лакът. **Веков**, М. Пос. съч.: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

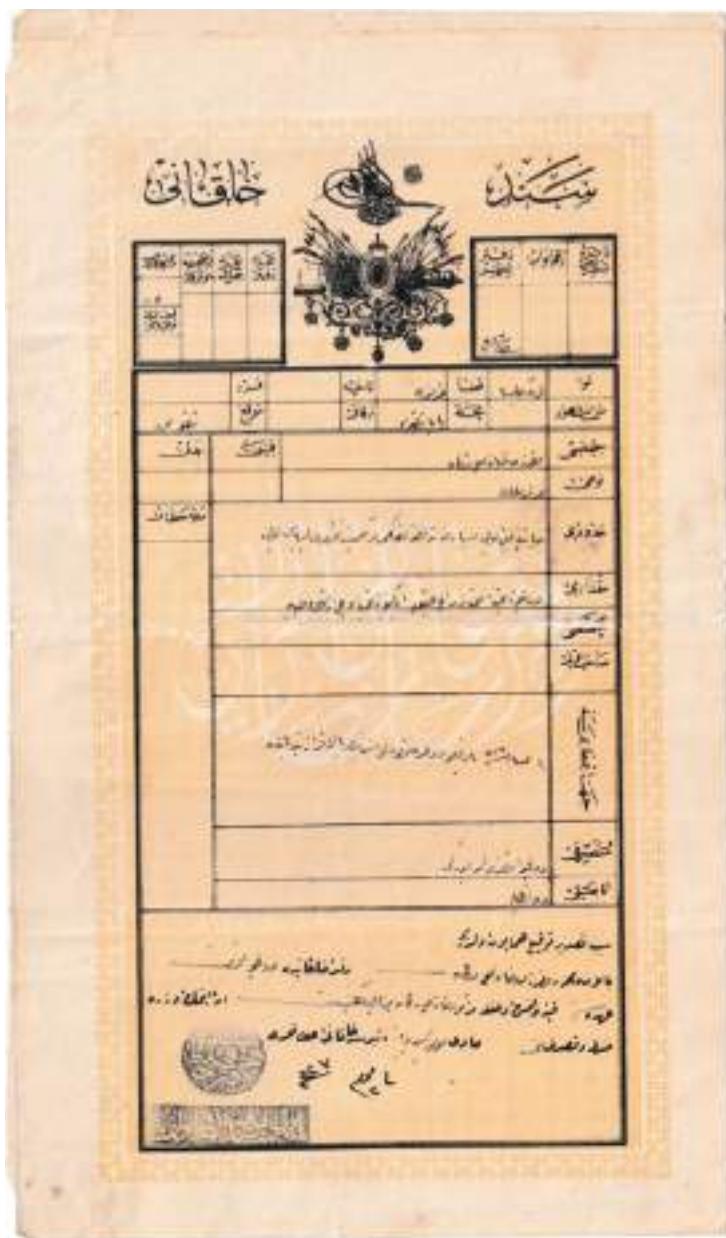

34. Инв. номер 172. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: една четврт част од къща с два магазина на долниот етаж и три стаи на горниот. Имотот се намира во „Орта махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Пълна сопственост. Маркирани са границите му. Размери: 400 стари зира, или 229 аршина и 82 греха¹ нови. Предишен сопственик: катранџијата Димо, син на Никола. Настоящ сопственик: османскиот поданик Вулчо, син на Џорџи. Цена: 2000 [гроша]. 29 шеввал 1317 г., 2 март 1900 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

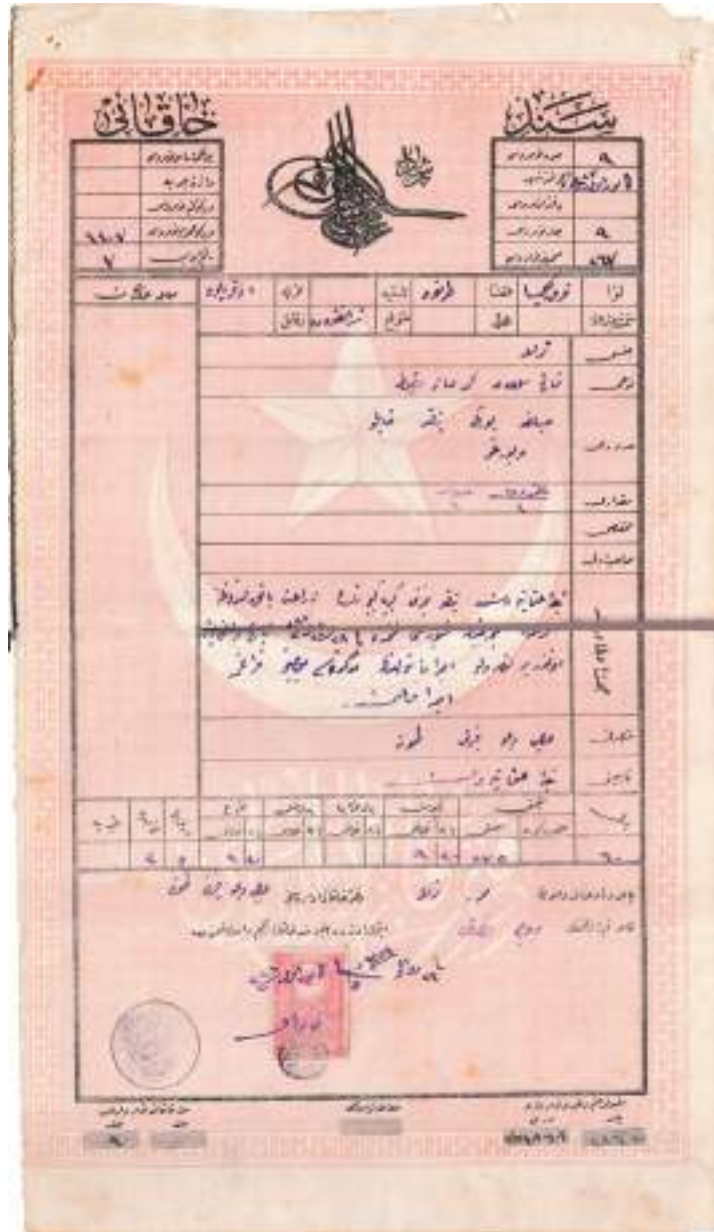
¹ Грех – мярка за дължина. В случая вероятно е подразделение на аршина (1/16 от него). Веков, М. Пос. съч.: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

36. Инв. номер 174. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: нива. Имотът се намира в местността Маринчо баир, село Устоилово, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 8 стари дюнума, или 6 дюнума и 2 евлека нови. Настоящ собственик: Тона, дъщеря на хаджи Димо. Стойност: 125 [гроша]. Цена: 20 [гроша]. 26 зилхидже 1329 г., 5 канун-и еввел 1327 г., 18 декември 1911 г. Бележка (на гърба) на български с изброени недвижими имоти. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

37. Инв. номер 175. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеене на имот: къща с дюкян. Имотът се намира в махала „Поп Никола“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Пълна собственост. Маркирани са границите му. Размери: 476 стари зира, или 273 аршина нови. Настоящ собственик: Вулчо, син на Йорги. 2 мухаррем 1327 г., 24 януари 1909 г. Бележка на гърба на документа на български за същността му. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

38. Инв. номер 176. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: нива. Имотът се намира в местността Шеранково, село Устоилово, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 4 (?) стари дюньюма, или 1 дюньюм нов. Настоящ собственик: Тона, дъщеря на хаджи Димо. Стойност: 275 [гроша]. Цена: 60 [гроша]. 26 зилхидже 1329 г., 5 канун-и еввел 1327 г., 18 декември 1911 г. Бележка на гърба на документа на български за същността му. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

39. Инв. номер 177. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот). Вид на имота: нива. Имотът се намира в местността Ашагъ Лафиде, махала „Поп Никола“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Спада към вакъфа на Фатих султан Мехмед хан хазретлери. Маркирани са границите му. Размери: 6 дюньюма стари. Предишен собственик: османският поданик Димитри, син на Никола. Настоящ собственик: османският поданик Атанас, син на Йоргаки. Стойност: 300 [гроша]. Цена: 300 [гроша]. Април 1316 г., април/май 1900 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

40. Инв. номер 178. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеене на имот: нива. Имотът се намира в местността Алчак Тарла, „Орта махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 8 стари дюньюма, или 2 дюньюма, 23 евлека, 54 аршина нови. Предишен собственик: османският поданик Йорги, син на Стоян. Настоящ собственик: османският поданик Вулчо, син на Йорги. Цена: 100 [гроша]. 29 шеввал 1317 г., 2 март 1900 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

41. Инв. номер 179. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот). Вид на имота: саманлък (плевня). Имотът се намира в постройка номер 14, село Мокрешево¹, каза Търново, лива Кърк Килисе. Спада към вакъфа на Гази Михал. Маркирани са границите му. Размери: 100 зира стари. Придешен собственик: османската поданичка Рена, дъщеря на Йорго. Настоящ собственик: османският поданик, търновецът Вулчо, син на Йорги. Стойност: 250 [гроша]. Цена: 250 [гроша]. Септември 1316 г., септември/октомври 1900 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Дн. с. Шюкрюпаша (Şükrüpaşa), Р. Турция.

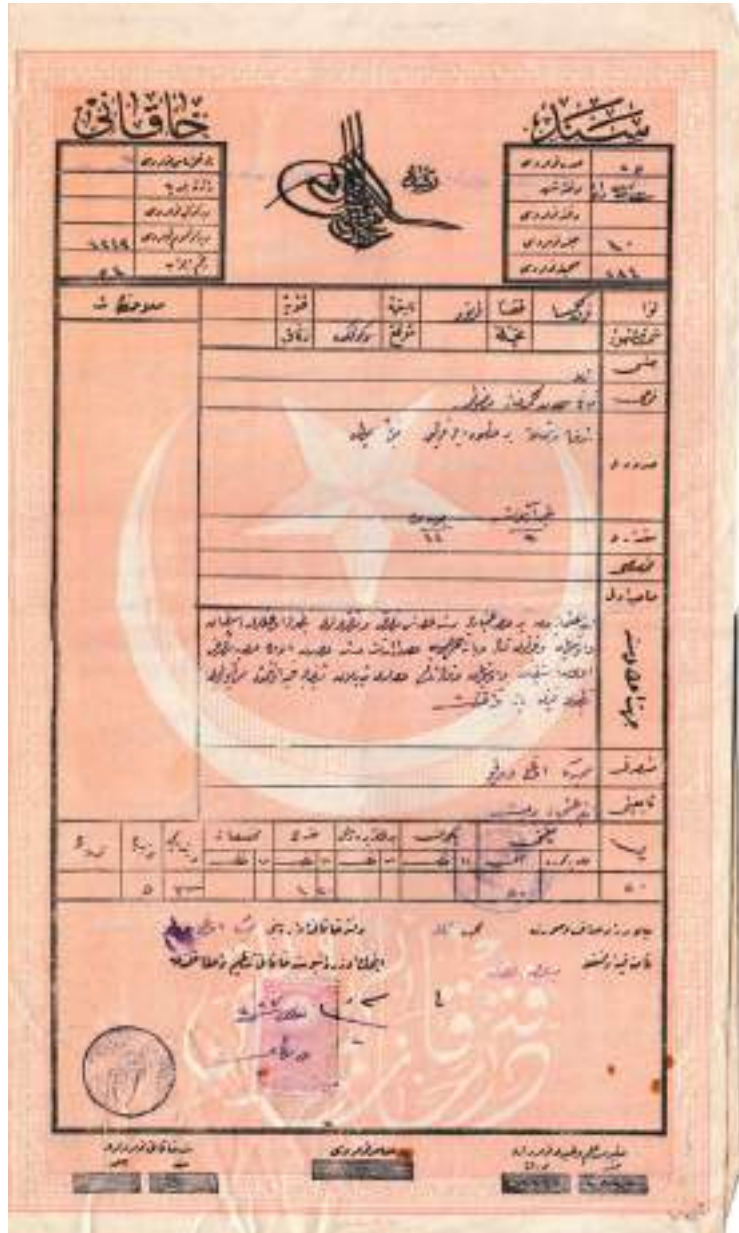

42. Инв. номер 180. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот). Вид на имота: къща с конюшня. Имотът се намира в „Орта махала“, номер 27, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 1883 нови аршина. Настоящ собственик: османският поданик бакал Вулчо, син на Георги. Стойност: 750 [гроша]. Цена: 600 [гроша]. 31 канун-и еввел 1315 г., 12 януари 1900 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

43. Инв. номер 181. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: кџа с една врата. Имотът се намира в „Орта махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Пълна собственост. Маркирани са границите му. Настоящ собственик: османският поданик Ренко Петкошев (?). Стойност: 1000 [гроша]. 25 шеввал 1301 г., 18 август 1884 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

46. Инв. номер 184. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: нива. Имотът се намира в местноста Сјугютлук, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 2 стари аршина, или 18 нови евлека. Настоящ собственик: османският поданик Вулчо, син на Йорги. Стойност: 50 [гроша]. Цена: 50 [гроша]. 2 февруари 1327 г., 15 февруари 1912 г. Бележка на гърба на документа на български за същността му. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

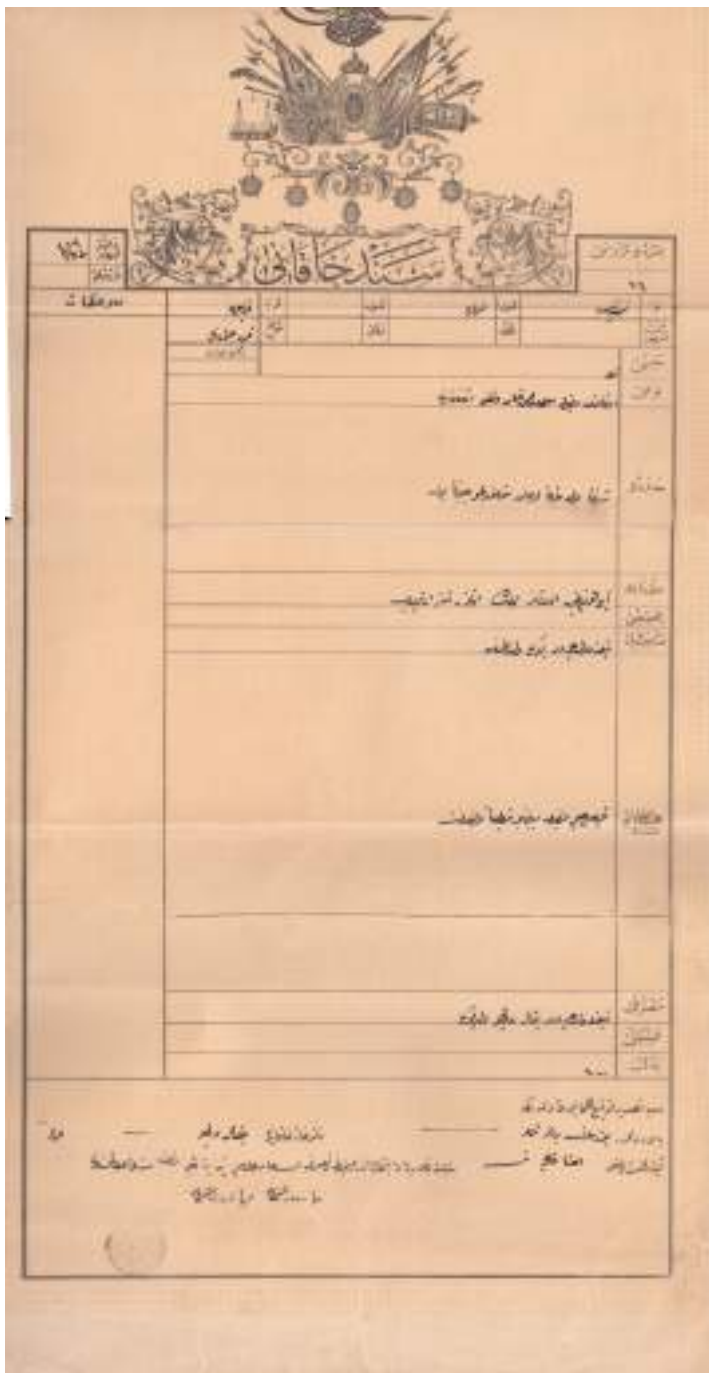
47. Инв. номер 185. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеене на имот: място за къща. Имотът се намира в „Орта махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Пълна собственост. Маркирани са границите му. Размери: 50 стари зира, или 28 аршина и 63 греха нови. Предишен собственик: Томо, син на Вулко. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Цена: 250 [гроша]. Юли 1313 г., юли/август 1897 г. Бележка на гърба на документа на български за същността му. Подписана от „вещото лице“ Ст. Димов. М. Търново. 20 октомври 1921 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

48. Инв. номер

186. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: нива. Имотът се намира в околността на селното (карийе джеварънда), село Кабиле (?)¹, каза Търново, лива Кърк Килисе. Вакъфска собственост. Маркирани са границите му. Размери: 4 стари дюньюма, или 1 дюньюм, 11 евлека и 77 аршина нови. Предишен собственик: Йоки (?), син на Атанас. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Цена: 200 [гроша]. 5 шабан 1315 г., 16 канун-и еввел 1313 г., 30 декември 1897 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Неустановено.

49. Инв. номер 187. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владееие на имот: нива. Имотът се намира в околността на селото (карийе джеварънда), село Кабиле (?), каза Търново, лива Кърк Килесе. Вакъфска собственост. Маркирани са границите му. Размери: 2 стари дюнюма, или 18 евлека и 38 аршина нови. Предишен собственик: Йоки (?), син на Атанас. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Цена: 100 [гроша]. 5 шабан 1315 г., 16 канун-и еввел 1313 г., 30 декември 1897 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

50. Инв. номер 188. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: част од къџа с долен етаж с една стая, конюшња и двор, од осем части, две части. Имотът се намира во „Орта махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Пълна сопственост. Маркирани са границите му. Размери: 25 стари зира, или 14 нови аршина. Настоящ сопственик: османскиот поданик Есме, бин Хусеин (?). Стојност: 400 [гроша]. 21 рамазан 1316 г., 21 канун-и сани 1314 г., 2 февруари 1899 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

51. Инв. номер 189. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владее на имот: сграда на къща. Имотът се намира в село Мокрешево, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 200 стари зира, или 114 аршина, 91 греха, 28 пармака¹ нови. Предишен собственик: османската поданичка Рена, дъщеря на Йорго. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Цена: 2000 [гроша]. 9 зилкааде 1318 г., 28 февруари 1901 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Пармак, или на български „пръст“. Със закон от 1869 г. мярката е обявена за деление на аршина (1/24 от него) с размер 3,2 см. Вж. **Веков**, М. Пос. съч.: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

52. Инв. номер 190. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: сграда на плевња. Имотът се намира в село Мокрешево, каза Търново, лива Кърк Килисе. Маркирани са границите му. Размери: 1 стар зира, или 51 аршина, 45 греха, 64 пармака нови. Предишен собственик: османската поданичка Рена, дъщеря на Йорго. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Цена: 250 [гроша]. 9 зилкааде 1318 г., 28 февруари 1901 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

53. Инв. номер 191. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владееене на имот: място за дюкян с тепавица. Имотът се намира в: „Орта махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Вакъфска собственост. Маркирани са границите му. Размери: 2 стари дюнюма, или 18 евлека и 38 аршина нови. Предишен собственик: Йовко, син на Йорго. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Цена: 1325 [гроша] 13 мухаррем 1314 г., 14 юни 1312 г., 24 юни 1896 г. Бележка на гърба на документа на български за същността му. Подписана е от „вещото лице“ Ст. Димов. М. Търново. 20 октомври 1921 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

54. Инв. номер 191-0001. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: къща с една врата, с конюшња на долниот етаж, с голяма всекидневна (диванхана) и с една стая на горниот етаж. Имотът се намира во село Мокрешово, во границите на селото, номер 31, каза Търново, лива Кърк Килисе. Пълна сопственост. Маркирани са границите му. Размери: 300 стари аршина, или 172 аршина, 36 греха, 92 пармака нови. Предишен сопственик: Константи, син на Стефан. Настоящ сопственик: османскиот поданик Вулчо, син на Йорги. Стойност: 6750 [гроша]. Цена: 600 [гроша]. 13 рамазан 1314 г., 2 февруари 1897 г., 15 февруари 1897 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

56. Инв. номер 193. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владееене на имот: нива. Имотът се намира в село Кабиле (?), каза Търново, лива Кърк Килисе. Вакъфска собственост. Маркирани са границите му. Размери: 6 стари дюнюма, или 2 дюнюма и 35 аршина (?) нови. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Цена: 200 [гроша]. 5 шабан 1315 г., 16 канун и еввел 1313 г., 30 декември 1897 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

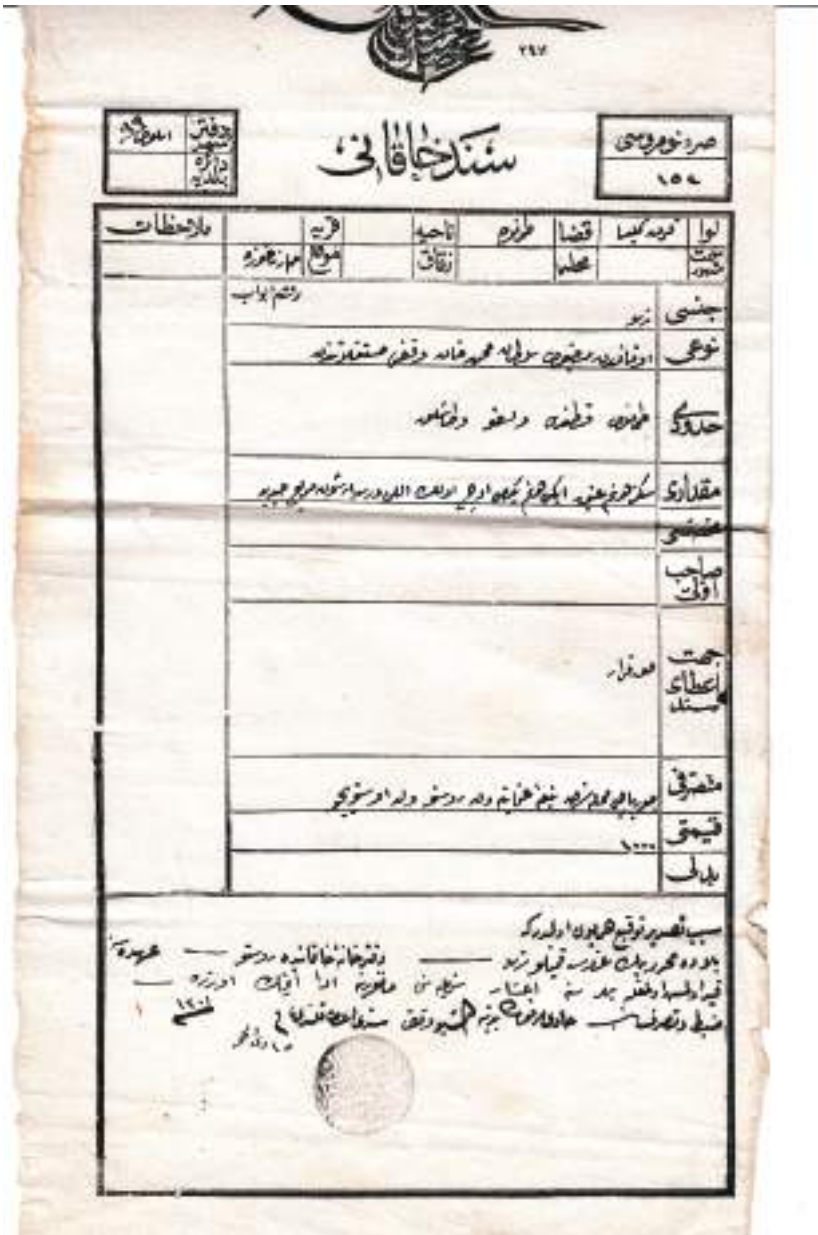

57. Инв. номер 222. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава) на Йовко, син на Калут и Злата, българин и православен християнин, живеещ в къща номер 68 в махала „Кукузела“, каза Търново, Одрински вилает. 10 август 1321 г., 23 август 1905 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

58. Инв. номер 223. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот) за стопанисване на вакъфски имот – нива, с размер 4 дюньюма, намираща се в землището на село Граматик¹, каза Бургас, лива Сливен. Като владеец е записан някой си Ралчо, син на Михал. Цена: 279 [гроша]. [1290/1299 г. приеман, че е по финансовата година, 1874/1884 г.] Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Дн. село Граматиково, Малкотърновско.

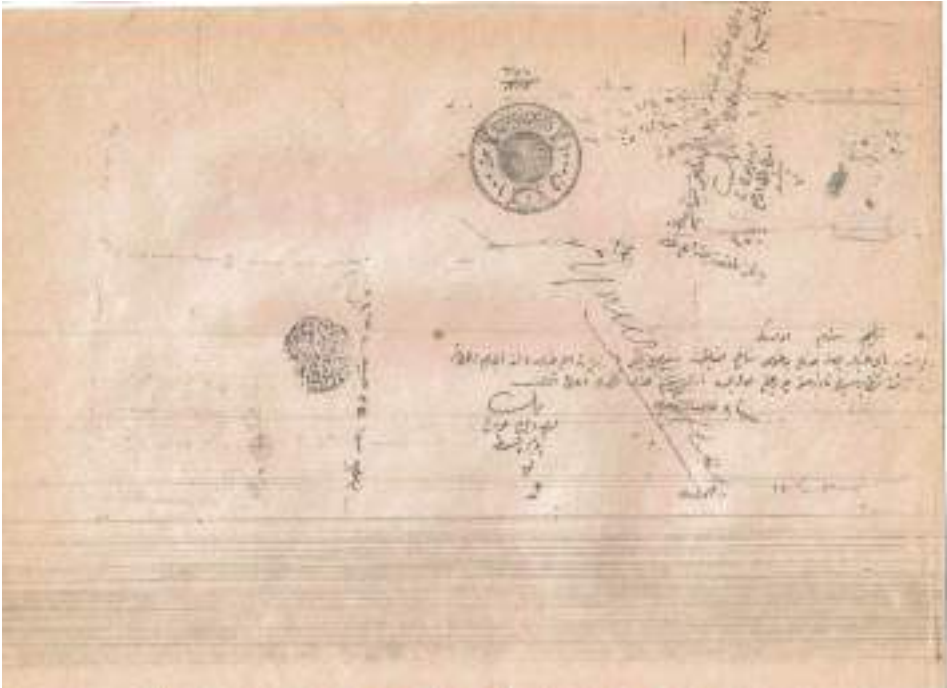
59. Инв. номер 224. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеене на имот: нива. Имотът се намира в местността Чарнагоре, каза Търново, лива Кърк Килисе. Спада към вакъфа на султан Мехмед хан. Маркирани са границите му. Размери: 8 стари дюнюма, или 2 дюнюма, 23 евлека, 54 аршина нови. Настоящ собственик: Русто, син на Стойчо, от „Чорбаджи махала“. Стойност: 1000 [гроша]. 15 зилхидже 1301 г., 6 октомври 1884 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

60. Инв. номер 1023. Тереке дефтер (наследствен опис) на жителя на село Коджабук¹, спадащо към селата на Бургаска каза, санджак Ислимие², Одрински вилает – Велко, син на Атанас. Описан е имотът на покойника – къща в селото за 100 гроша, 10 агнета – 480 гроша, и т. н. Имотът се разделя между съпругата му Калуна, дъщеря на Йован, и непълнолетния му син Петри. Общо в наследство оставя на съпругата си 227 гроша и 31 пари, а на сина си – 2291 гроша и 48 пари. 13 мухаррем 1286 г., 25 април 1869 г. Документът е аотиран от доста избледнял скан и на места е нечетлив. Ксерокопие. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

¹ Дн. село Голямо Буково, Бургаско.

² Дн. град Сливен, Р. България.

61. Инв. номер 1024 (1028). Удостоверение за взета сума от „общополезната“ каса на Бургас – 950 гроша. Удостоверява се, че сумата ще бъде върната с начислената лихва. Нечетлив подпис. Дата на документа: 3 канун-и еввел 1291 г., 15 декември 1875 г. Документът е аотиран от доста избледнял скан и е крайно нечетлив. Ксерокопие със същото съдържание е заведено и с инв. номер 1028. Ксерокопие. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 2 л.

63. Инв. номер 1030. Сенед (документ за недвижима собственост). Гарантира се, че Косте, син на Яно, е собственик на къща с размер 28 аршина. Къщата се намира в границите на село Коджабук, спадащо към селата на Бургаска каза, санджак Ислимие. 1292 г., вероятно 1876/1877 г. [Точната дата е силно избледняла, приемам, че става дума за финансовата 1292 г., но може и да е година по хиджра, в такъв случай – 1875/1876 г.]. Ксерокопие. Ръкопис. Осм.-тур. ез. 1 л.

62. Инв. номер 1025 и 1027 (две части от ксерокопие на един документ) и **инв. номер 1026**. Хюджет (постановление на шериатския съд). Във връзка със смъртта на жителя на село Коджабук, спадащо към селата на Бургаска каза, санджак Ислимие, Одрински вилает – Велко, син на Атанас. Оставил наследници – съпруга Калуна, дъщеря на Йован, и непълнолетен син Петри. Вероятно се регламентира наследствения дял на непълнолетния му син Петри, от който той да получава всеки месец по 25 гроша. 1286 г. [приемам, че годината е по хиджра], 1869/1870 г.

Документът е аотиран от сканирано избледняло ксерокопие и е крайно нечетлив. Инв. номер 1026. Бележка, че за вписването, вероятно на хюджета, е получена сума в размер на 78 гроша и 10 пари. Може да се предположи, че е написана на гърба на оригиналния документ, възможно е и да се отнася за някои от другите документи. Ксерокопие. Ръкопис. Османтур. ез. 3 л.

64. Инв. номер 1113. Сенед-и хакани (крепостен акт) за владеење на имот: воденица с тепавица. Имотът се намира в „Орта махала“, каза Търново, лива Кърк Килисе. Вакъфска собственост. Маркирани са границите му. Размери: 2 стари дюнюма, или 18 евлека и 38 аршина нови. Предишен собственик: Йонко, син на Йорго. Настоящ собственик: османският поданик, бакалинът Вулчо, син на Йорги. Стойност: 2675 [гроша]. Цена: 2675 [гроша]. 13 мухаррем 1314 г., 14 юни 1312 г., 24 юни 1896 г. Бележка на гърба на документа на български за същността му. Подписана от „вещото лице“ Ст. Димов. М. Търново. 20 октомври 1921 г. Оригинал. Бланка. Ръкопис. Осм.-тур. ез., бълг. ез. 1 л.

СПИСЪК НА АНОТИРАНИТЕ ДОКУМЕНТИ

1. Инв. номер 79. Вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци), 1 септември 1912 г.
2. Инв. номер 80. Вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци), 3 януари 1911 г.
3. Инв. номер 81. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава), 18 декември 1909 г.
4. Инв. номер 82. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава), 20 декември 1908 г.
5. Инв. номер 83. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава), 20 февруари 1907 г.
6. Инв. номер 84. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава), 21 февруари 1911 г.
7. Инв. номер 85. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава), 2 октомври 1890 г.
8. Инв. номер 86. Махсус макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 22 септември 1909 г.
9. Инв. номер 87. Агнам йоклама тескереси (документ за владян дребен рогат добитък), 5 април 1910 г.
10. Инв. номер 88. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 10 септември 1912 г.
11. Инв. номер 89. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 26 февруари 1911 г.
12. Инв. номер 90. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 21 октомври 1910 г.
13. Инв. номер 91. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 21 октомври 1910 г.
14. Инв. номер 92. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 24 юли 1910 г.
15. Инв. номер 93. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 8 декември 1911 г.
16. Инв. номер 94. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 24 юли 1910 г.
17. Инв. номер 95. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъ-

ци и такси), 8 декември 1911 г.

18. Инв. номер 96. Вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци), 24 юли 1910 г.

19. Инв. номер 97. Теметтуат верги тескереси (документи за платени данъци върху доходите), 1911/1912 г.

20. Инв. номер 98. Вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци), 8 декември 1911 г.

21. Инв. номер 99. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 8 декември 1911 г.

22. Инв. номер 100. Част от военна книжка, Б. д.

23. Инв. номер 101. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава), 21 септември 1884 г.

24. Инв. номер 102. Сенед-и хакани (крепостен акт), 29 април 1886 г.

25. Инв. номер 103. Теметтуат вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци върху доход от занятия), 13 март 1891 г.

26. Инв. номер 104. Макбуз илмюхабер (разписка за платени данъци и такси), 1906/1907 г.

27. Инв. номер 105. Документ за платени данъци върху доход от занятия и имоти, 1888/1889 г.

28. Инв. номер 106. Документ за платени данъци върху доход от занятия и имоти, Б. д.

29. Инв. номер 107. Теметтуат вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци върху доход от занятия), 13 март 1894 г.

30. Инв. номер 108. Вергилере махсус тескереси (документ за платени данъци), 1912/1913 г.

31. Инв. номер 109. Туз тескереси (документ за превоз на сол), 18 юли 1893 г.

32. Инв. номер 170. Сенед-и хакани (крепостен акт), 11 декември 1911 г.

33. Инв. номер 171. Сенед-и хакани (крепостен акт), 18 юни 1902 г.

34. Инв. номер 172. Сенед-и хакани (крепостен акт), 2 март 1900 г.

35. Инв. номер 173. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот), 13 декември 1902 г.

36. Инв. номер 174. Сенед-и хакани (крепостен акт), 18 декември 1911 г.

37. Инв. номер 175. Сенед-и хакани (крепостен акт), 24 януари 1909 г.

38. Инв. номер 176. Сенед-и хакани (крепостен акт), 18 декември 1911 г.

39. Инв. номер 177. Муваккат илмюхабер (временен документ за

собственост на имот), април/май 1900 г.

40. Инв. номер 178. Сенед-и хакани (крепостен акт), 2 март 1900 г.

41. Инв. номер 179. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот), септември/октомври 1900 г.

42. Инв. номер 180. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот), 12 януари 1900 г.

43. Инв. номер 181. Сенед-и хакани (крепостен акт), 18 август 1884 г.

44. Инв. номер 182. Сенед-и хакани (крепостен акт), септември/октомври 1900 г.

45. Инв. номер 183. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот), март/април 1899 г.

46. Инв. номер 184. Сенед-и хакани (крепостен акт), 15 февруари 1912 г.

47. Инв. номер 185. Сенед-и хакани (крепостен акт), юли/август 1897 г.

48. Инв. номер 186. Сенед-и хакани (крепостен акт), 30 декември 1897 г.

49. Инв. номер 187. Сенед-и хакани (крепостен акт), 30 декември 1897 г.

50. Инв. номер 188. Сенед-и хакани (крепостен акт), 2 февруари 1899 г.

51. Инв. номер 189. Сенед-и хакани (крепостен акт), 28 февруари 1901 г.

52. Инв. номер 190. Сенед-и хакани (крепостен акт), 28 февруари 1901 г.

53. Инв. номер 191. Сенед-и хакани (крепостен акт), 24 юни 1896 г.

54. Инв. номер 191–0001. Сенед-и хакани (крепостен акт), 15 февруари 1897 г.

55. Инв. номер 192. Сенед-и хакани (крепостен акт), 12 март 1899 г.

56. Инв. номер 193. Сенед-и хакани (крепостен акт), 30 декември 1897 г.

57. Инв. номер 222. Девлет-и алие-и османие тескереси (паспорт на поданиците на Османската държава), 23 август 1905 г.

58. Инв. номер 223. Муваккат илмюхабер (временен документ за собственост на имот), [1874/1884 г.]

59. Инв. номер 224. Сенед-и хакани (крепостен акт), 6 октомври 1884 г.

60. Инв. номер 1023. Тереке дефтер (наследствен опис), 25 април 1869 г.

61. Инв. номер 1024 (1028). Удостоверение за взета сума от „общо-

полезната“ каса, 15 декември 1875 г.

62. Инв. номер 1025 и 1027. Хюджет (постановление на шериатския съд), 1869/1870 г.

63. Инв. номер 1030. Сенед (документ за недвижима собственост), 1876/1877 г.

64. Инв. номер 1113. Сенед-и хакани (крепостен акт), 24 юни 1896 г.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ОСМАНСКИ ГОДИШНИЦИ (САЛНАМЕТА)

1. Salname-i Vilayet-i Edirne, sene 1287: defa 1.
2. Salname-i Vilayet-i Edirne: sene 1288, defa 2.
3. Salname [-i Vilayet-i Edirne] 1290: defa 4.
4. Salname-i Vilayet-i Edirne: sene 1291, defa 5.
5. Salname-i Vilayet-i Edirne: sene 1292, defa 6.
6. Edirne Salname [Mali] sene 1293, [Hicri] sene 1294, defa 8.
7. Salname-i Vilayet-i Edirne, defa 9: sene 1300.
8. Salname-i Vilayet-i Edirne: 1301 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 10.
9. 1302 sene-i Hicriyesine mahsusdur, salname-i Vilayet-i Edirne: defa 11.
10. Salname-i Vilayet-i Edirne: 1304 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 13.
11. Salname-i Vilayet-i Edirne: 1305 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 14.
12. Salname-i Vilayet-i Edirne: 1307 sene-i Hicriyesine mahsusdur, defa 16.
13. Salname-i Vilayeti Edirne: 1308 sene-i Hicriyesine mahsus defa 17.
14. Salname-i Vilayet-i Edirne: defa 18, 1309 senesine mahsusdur.
15. Salname-i Vilayet-i Edirne: defa 19, 1310 sene-i Hicriyesine mahsus.
16. Salname-i Vilayeti-i Edirne: 1310, yirminci defa.
17. Edirne Vilayeti Salnamesi: 1311, yirmi birinci defa olarak.
18. Edirne Vilayeti Salnamesi: 1312, yirmi ikinci defa olarak.
19. 1316 Salname-i Vilayet-i Edirne: yirmi altıncı defa olarak.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Али**, Св. Проблеми на разкриването на дефтерите от фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: *Библиотека*, год. XXIII (LXII), кн. 6, 2016, с. 131 – 149.

2. **Андреев**, Ст. Речник на селищни имена и названия на административно-териториални единици в българските земи през XV – XIX век. Архивни справочници. Второ преработено и допълнено издание. С., 2013.

3. **Атанасов**, Хр. Развитие на земеделското кредитиране в Дунавския вилает: „Общополезните“ каси през 60-те и 70-те години на XIX век (на базата на непубликувани информационни източници). С., 2017.

4. **Бонева**, В. „Обществено достояние“: отново за статута и състоянието на архивните документи в българските музеи. – В: *Архивен преглед*, кн. 2, 2013, с. 23 – 34.

5. **Веков**, М. Метричната система в България. Метрични реформи и метрологична дейност XVIII – XX век. – В: **Дигитална библиотека** по архивистика и документалистика: <http://electronic-library.org/books/Book%200057.html>

6. **Велков**, А. Видове османотурски документи. Принос към османотурската дипломатика. С., 1986.

7. **Георгиева**, Г. Теметтуат дефтерите като извор за историята на град Шумен. – В: **Оттука** започва България, материали от Втората национална конференция по история, археология и културен туризъм „Пътуване към България“ – Шумен, 14–16.05.2010 г. Шумен, 2011, с. 531 – 542.

8. **Градева**, Р. За правните компетенции на кадийския съд през XVII век. – В: *ИПр*, 1993, кн. 2, с. 98 – 120.

9. **Градева**, Р. Кадийският съд в българските земи, XV–XVIII век. – В: **Българското общество**, XV – XVIII век. Ред. М. Радева. София, 1999, с. 162–204.

10. **Грозданова**, Е. Османотурски документи за Карнобат и Карнобатско в Ориенталския отдел на Народна библиотека „Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 3, 1975, с. 58 – 67.

11. **Грозданова**, Е. Документи за Елхово и Елховския край в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 6, 1977, с. 73 – 78.

12. **Грозданова**, Е. Османотурски документи от архивната сбирка на гр. Белово за историята на населението от Родопския край. – В: *Родопски сборник*, 5, 1983, с. 269 – 286.

13. **Грозданова**, Е. Новоиздирени османотурски документи за историята на Беловския край през XVII – XIX в. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 49, 1985, с. 205 – 218.

14. **Грозданова**, Е. Българската османистика на границата между две столетия – приемственост и обновление. – В: *ИПр*, 2005, кн. 2 – 3, с. 98–157.

15. **Грозданова**, Е., Ст. **Андреев**. Османо-турски документи за южното българско Черноморие и прилежащия му район (във фонд Поморие на Ориенталския отдел на НБКМ). – Във: *Векове*, кн. 6, 1980, с. 80–89.

16. **Гълъбов**, Г. За основните начала на поземлената собственост в Османската империя и специално в България под турско владичество. – В: *ГСУИФФ*, 1946 – 1947, Т. 43, 1 – 92.

17. **Добрева**, М. Свиленград и неговият хинтерланд според османски документи, съхранявани в Ориенталския отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – В: **Свиленград** и регионът от древността до новото време. Сборник с доклади от Първата общинска научна конференция 3.X.2011 г., Свиленград. Общински исторически музей – Свиленград. [2012], с. 50 – 85.

18. **Желев**, Й. Османотурските документи в българските държавни архиви. Състояние и перспективи. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 93, 2007, с. 337 – 353.

19. **Желев**, Й. Османотурски документи за Рилския манастир, издирени и преведени от Борис Недков. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 107, 2014 [2016], с. 172 – 286.

20. **Иванов**, М. Класификация и методически особености при обработката на османските документи, съхранявани в ЦДА. – В: **Университетското** професионално архивно образование и архивно-информационният сектор – реалности и предизвикателства. Университетски четения по архивистика. Том IV, С., 2016, с. 141 – 149.

21. **Иванова**, Св. Историята и съвременното състояние на колекция сиджали в Ориенталски отдел на НБКМ. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 74, с. 3 – 32.

22. **Иванова**, Св. Мюсюлманки и християнки пред кадийския съд в Румелия през XVIII в.: брачни проблеми. – В: *ИПр*, 1992, кн. 10, с. 76 – 87.

23. **Иванова**, Св. Брак и развод в българските земи, XV–XIX в. – В: *ИНБКМ*, Т. 22, 1996, с. 159 – 195.

24. **Иванова**, Св. Комплектуване, формиране и разкриване на сбирките на Ориенталския отдел на НБКМ (към Пътеводител на Ориенталския отдел на НБКМ). – В: *Известия на държавните архиви*, 2002, бр. 79, с. 3 – 49.

25. **Иванова**, З., Хр. **Атанасов**. Османотурски документи във фонда на Българската екзархия (Ф. 246 К), Оп. 11. – В: *Известия на държавните архиви*, 2018, под печат.

26. **Ихчиев**, Д. Турските документи на Рилския манастир. С., 1910.

27. **Калицин**, М. Османотурски документи за Габрово и Габровско в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 1, 1975, с. 111 – 112.

28. **Калицин**, М. Османотурски документи за Плевен и Плевенско в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 4, 1973, с. 55 – 59.

29. **Калицин**, М. Османотурски документи за Ловеч и Ловчанско в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – Във: *Векове*, кн. 6, 1975, с. 63 – 70.

30. **Кендерова**, Ст. Три документа на османотурски език за църквата „Св. Георги“ в Трявна. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 88, 2005, с. 308 – 319.

31. **Колева-Звънчарова**, М. Късчета семейна история в огледалото на османотурските документи (тезкире-и османийе като документален извор). – В: *Библиотека*, 2015, год. XXII, кн. 6, с. 247 – 253.

32. **Колева-Звънчарова**, М. Третият по големина и значимост в света османотурски архив: Проблеми и задачи. – В: *Архивен преглед*, кн. 2, 2016, с. 86 – 89.

33. **Колева-Звънчарова**, М. Пътници и пътни разрешителни в Османската империя: мюрур тезкиретата от 19. век. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 109, 2017, с. 3 – 15.

34. **Манолова-Николова**, Н. Сирашките каси в Османската империя – Трънската каса 1872 – 1875 г. – В: **Известия** на Центъра за стопанско-исторически изследвания. Т. II. Разнообразието в българското стопанско-историческо развитие. Варна, 2017, с. 375 – 387.

35. **Методически** кодекс, Свитък II, С., 2013: http://www.archives.government.bg/methodological_code/modul_2.html (17.06.2018 г.).

36. **Мичев**, Н. Речник на имената и статута на населените места в България 1878 – 2004 г. С., 2005.

37. **Мичев**, Н., П. **Коледаров**. Речник на селищата и селищните имена в България 1878 – 1987 г. С., 1989.

38. **Мутафчиева**, В. Аграрните отношения в Османската империя през XV – XVI в. – В: **Османска** социално-икономическа история (изследвания). С., 1993, с. 144 – 145.

39. **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография. Т. 1, 1966.

40. **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография. Документи и речник, Т. II, С., 1972.

41. **Опис** на османотурски документи за занаяти и търговия (XVI – XIX в.). Ред. Ст. Андреев, съст. А. Велков, П. Груевски, Св. Иванова, М. Михайлова-Мръвкарлова, Н. Робев, Ем. Силянова. С., 1993.

42. **Опис** на османотурски сиджил R1 от град Русе от средата на XVII век, запазен в ориенталския отдел на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“. Съст. Св. Иванова, ред. М. Калицин и Ст. Андреев. Под печат.

43. **Османотурски** документи в Дирекция „Окръжен държавен архив“ – Смолян. Ч. 1 (1694 – 1918). Прев. и съст. Цв. Стайкова. С., 1980.

44. **Османо-турски** документи в Държавен архив – Пловдив (1720 – 1921). Каталог на документи. Съст. Ал. Маринов. Пловдив, 1995.

45. **Османски** извори за историята на Добруджа и Североизточна България. Съст., прев. и ред. Стр. Димитров. С., 1981.

46. **Попаёнов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина: Антропо-географски и исторически проучвания. Бургас: Малкотърновска дружба странджански край, 1939.

47. **Райчевска**, Цв. Османотурски документи за Странджанския край. – В: *Известия на държавните архиви*, бр. 55, 1988, с. 283 – 293.

48. **Райчевски**, Ст. Принос към етническата и демографска характеристика на Странджа (от края на XV в. до 1878 г.). – В: ИМЮИБ, Т. XI, 1988, с. 73 – 86.

49. **Силянова**, Е. Османо-турски документи от XIX век за Белоградчишката каза и Белоградчик в Ориенталския отдел на НБКМ. – В: *ИНБКМ*, Т. 22(28), 1996, с. 587 – 594.

50. **Стоянов**, В. Изследване и обнародване на османотурски документални извори за историята на България. – В: **България** през XV – VIII в. Историографски изследвания. Т. I. С., 1987, с. 276 – 308.

51. **Стоянова**, Д., Хр. **Атанасов**. Сведения за българите в Лозенград в периода 1870 – 1900 г. (преглед на османските статистически годишници). – В: **Съвременни** стратегии и иновации в управление на знания. София: За буквите – О писменехъ. 2017, с. 55 – 63.

52. **Стоянова**, Д., Пл. **Теодосиев**. Българското културно-историческо наследство в Яйла махала – минало и настояще. – В: **Съвременни**

измерения на европейското образователно и научно пространство. Българо-унгарски културни общувания. София: За буквите – О писменехъ. 2016, с. 391 – 394.

53. **Събев**, О. Първото османско пътешествие в света на печатната книга (1726 – 1746). Нов поглед. С., 2004.

54. **Тодоров**, Н. Балканският град XV – XIX век. Социално-икономическо и демографско развитие. С., 1972.

55. **Тодорова**, О. Жените в София през 70-те години на XVII век (по данни от един регистър с наследствени описи). – В: *ИПр*, 52, кн. 3, 1996, с. 3 – 40.

56. **Трайков**, В. Населените места в Тракия и Македония под гръцка власт. Стари и нови названия. С., 1946.

57. **Турски** извори за българската история (ТИБИ). Т. 2, С., 1960.

58. **Турски** извори за българската история (ТИБИ). Т. 6. Наследствени описи и покупко-продажбени протоколи от кадийските регистри на София, XVII – XIX в. Съст. Н. Тодоров, М. Калицин, С., 1977.

59. **Турски** извори за българската история (ТИБИ). Архивите говорят, кн. 13, С., 2001.

60. **Acaroğlu**, M. Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu. Ankara, 2006.

61. **Barkan**, Ö. L. Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke defterleri (1545 – 659). – Belgeler. Türk Tarih Belgeleri Dergisi, Vol. III, Nos. 5 – 6, 1966, s. 1 – 479.

62. **Barkan**, Ö. L. Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı. Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I, İstanbul, 1980, s. 231 – 247.

63. **Bulgaristan'daki** Osmanlı Evrakı. T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. Yayın Nu: 17, Ankara, 1994.

64. **Establet**, C., J. P. **Pascual**. Damascene probate inventories of the 17th and 18th centuries: some preliminary approaches and results. – In: *IJMES*, Vol. 24, 1992, pp. 373 – 393.

65. **Gradeva**, R. Towards a portrait of “the rich” in Ottoman provincial society: Sofya in the 1670 s. – In: **Provincial** Elite in the Ottoman Empire, Ed. by A. Anastasopoulos, Nalcyon Rays in Crete V. A Symposium Held in Rethymno, 10 – 12 January 2003, Rethymno: Crete University Press, 2004, pp. 149 – 199.

66. **Kanal**, H. Salnâmelere Göre 19. Yüzyıl Sonlarında Kırkkilise (Kırklareli) Sancağı. – In: **Tarih** Okulu Dergisi (TOD), Haziran 2016, Yıl 9, Sayı XXVI, s. 145 – 171.

67. **Kanal**, H. II. Abdülhamid Döneminde Kırkkilise (Kırklareli) Sancağında Eğitim ve Öğretim. – In: *OTAM*, 41 /Bahar 2017, s. 107 – 144.

68. **Minkov**, An. Ottoman Tapu Title Deeds in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: Origin, Typology and Diplomatics. – In: *Islamic Law and Society*, Vol. 7, No. 1, 2000, pp. 65 – 101.

69. **Radushev**, E., Sv. **Ivanova**, R. **Kovachev**. Inventory of Ottoman Turkish Documents about Waqf, Preserved in the Oriental Department at the St St Cyril and Methodius National Library. Part 1 – Registers. Sofia, 2003.

70. **Refeq**, A. K. Registers of Succession (Mukhallafat) and their Importance for Socio-Economic History: Two Samples From Damascus and Aleppo, 1277/1861. – In: **Osmanlı** Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi. VII. Sempozyunu Bildirlesi, Ankara, 1994, s. 479 – 491.

71. **Sabev**, O. Private Book Collections in Ottoman Sofia, 1671 – 1833 (Preliminary notes). – In: *Etudes balkaniques*, 2003, № 1, pp. 34 – 82.

72. **Sertoğlu**, M. Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 1958.

73. **Sezen**, T. Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla). T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21. Ankara, 2006.

ОСМАНОТУРСКИ ДОКУМЕНТИ
ОТ ФОНДА НА ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ „ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР ФОЛ“,
ГР. МАЛКО ТЪРНОВО

Българска
Първо издание

Съставител
Християн Атанасов

Редактор и коректор
Жана Ганчева

Графичен дизайн и корица
Антоанета Сърневска-Иванова

Технически редактор
Ралица Йотова

Формат 64/90/16
Печатни коли 6,5

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2018

ISBN 978-619-185-333-5